

DRITË PËRTEJ ERRËSIRËS

EKSPozITË ME MATERIALE FOTOGRAFIKE DHE HISTORIKE
MBI ATEIZMIN SHTETËROR DHE PERSEKUTIMIN E KLERIT
NË SHQIPËRI GJATË DIKTATURËS KOMUNISTE

KONRAD
ADENAUER
STIFTUNG

IDMC
INSTITUTE FOR
DEMOCRACY
MEDIA AND
CULTURE

Vendi i Dëshmisë dhe Kujtesës

"Dritë përtjerësirës"

- EKSPozITË ME MATERIALE FOTOGRAFIKE DHE HISTORIKE MBI ATEZMIN SHTETËROR DHE PERSEKUTIMIN E KLERIT NË SHQIPERI GJATË DIKTATURËS KOMUNISTE. -

Prolog

Shqiperia, vendi i vogel në perëndim të Godishillit të Ballkanit, përfjetoi një nga diktaturat më të egra të kampit komunist. Lëvizja komuniste, që filloj si shtrihje në Europën Lindore në dekadat e para të shek. XX-të, u intensifikua gjatë Luftës së Dyte Botërore ne emer të luftës kundër nazifashizmit, por t'u instaluar në pushtet sipas modelit dhe u dhëzimeve të udhëheqjes sllavokomuniste. Mjeksi, perfshiu edhe ven din tonë. Komunistet shqiptarë ishin në bashkëpunim të ngushtë me ato jugosllave, kjo falë edhe afersisë geografike, por edhe udhëzimeve që vinin nga Kominterni. Me ardhjen e tyre në pushtet, në nentorin e vitit 1944, dite të veshitura shiheshin në horizont për popullin shqiptar. Nën petkun e fitimitarëve të luftës dhe cilivues të atdheut, komunistet instaluan një regjim diktatorial, i cili zgjati deri në vitin 1991, kur u zhvilluan zgjedhjet e para pluraliste. Për thaujse gjysmë she kulli, Shqiperia u kthye në vendin më të izoluar të planetit. Shqiptari e kishin të veshëtirë të imaginon se kishte botë përtjerë kufijve të tyre shtetërore. Masat kundër cdo gjëje që ishte jo komuniste do të ishin mjaft të ashpjhej.

Të frysmezuar nga urrija ideologjike, nryte të planeve për asnjësimin e "kundershtareve", komunistët mbanin atë të asnjësimit të besimeve fetare dhe klerikeve si përfaqësues të tyre, sepse: Besimi është themeli të doktrinës dhe veprimtarisë së vet ka paqen e përhershme dhe kohëzin shqipëror e kombëtarë.

Perveç se më anë të autoritetit historik që ka jepet tradita, besimi ndikonte fuqishëm në shqipërinë e falet organizimit të vjet institucional (shkolla, shqata, bamireshi, kultura e shkruar etj.). Kleri në Shqipëri e shqipontë besimtarin që lindja është ne vdekje, duke mos u kufizuar vetëm tek aspekti shpirtor i perkujdesjes. Shumë nga figurat qen drore të kultures dhe lëvizjeve patriotike i perkisnin klerit, çka shkaktoni një kompleks inferioriteti tek udhëheqja komuniste.

Komunizmi në Shqipëri nuk kishte fare traditë. Elementi komunist i viteve '30 ishte i papëllshëm dhe shkaku i kishte tek mungesa e klasës punetore në vend. Megjithatë vëtëm kleri, në mënyrë më të qartë ai katolik, e kishte paralajmëruar tragjedinë kombëtare nësë komunistët do të vinin në pushtet.

Komunizmi është themeli të doktrinës dhe veprimtarisë së vet ka revolucionin e pëndarës së luftës e klasave. Për teorinë komuniste nuk kishte vend përsërisht në Zot, sepse në qendër të saj ishte ateizmi. Kjo doktrine e kishte shpallur fushë si instrument në duart e klasës sunduese për të shqypur proletariatin. Për komunistët, kleri qendronte në krye të reaksionit, që përpjekje cdo kusht të pengonte zhvillimin e revolucionit socialist, deri ne permbyset e "pushtetit populor".

Zbatimi i planit djallëzor për asnjësimin e fese u shtrit në një periudhë kohore që i kaloi dy dekadë të terrorit e pëmdjekejeje. Planit mbështetej në dy shtylla kryesore. Goditja e pamëshirshme mbi klerin dhe propagandë intensive antifetare. Me këtë, Diktatura u rrek të zhgullo. Zotin nga zemra e njerezve. Slogan i markisit "Feja, opium për popullin", ishte pjesë e ligjëritë propagandistik, para se shfeti të kryente goditjet përfundimtare të mbylljes së objekteve të kultit. Por, ateizmi "shkencor", i shndërruar në antiklerikalizëm kriminal, nuk ia doli të ndryshonte bindjet fetare të besimtarëve. Në fillim të viteve '60, shfeti zuri të shihte me sy të keq të gjithë nepunësit dhe intelektualët që praktikonin besimin. Kush diktohej, detyrohej të bënte pune të rënda. Kjo mund të ishte masan déshkimore më e lehta.

Valët e persekutimit të klerit dhe besimtarëve mund dëtë dahanë në periudha të ndryshme.

E para fillon menjehërë nga viti 1944 dhe vazhdon e gjerisht deri ne fundin e vitit 1946, kohë kur si "baze ligjore" shërbejnë venët e Keshillit Nacional-Çlirimtar, i cili nuk ishte një organ legjislativ. Akti i parë (në vitin 1944) eshte ai i ndalimit përfundimtar të botimit të organeve të shtypit fetar, i cili në të shumtentë rasteve kishte patur me shume profil kulturore. Me këtë akt shenjohet agresioni i daj në dërgojjet e së lire. Vëtem pак, javë më vonë, në bazë të udhëzimeve jugosllave, Lufta ndaj fesoje përkallëzohet në përmës terroristëzue. Arrestohen, torturohen, dënohen me burgime të rënda dhe ekzekutohen shume klerikë. Në emër të Reformës Agrare, shfeti i grabitit një numër të madh pronash komunitetit, ndërsa në Kushtetutën e vitit 1946, duke shfrytëzuar precedençin laicist të monarkise, sanksionohej me ligj ndarja e shtetit nga feja dhe ndalimi i saj në shkolle. Ky ishte edhe momenti kur klerit i sekuestrohen godinat me karakter social-kulturore, duke u lënë ne perdonim vëtet objektet e kultit. Kështu klerit i hiqet e drejtë e edukimit dhe e formimit të brezit të ri.

Vala e dyte përfshin periudhën 1947-1950. Në këtë kohë goditjet udhëheqja e lartë e klerit, për t'i hapur rrugë një manovre djallëzore që synonte t'i vinte strukturat fetare në shërbim të pushtetit.

Vala e trete vazhdon pas vitit 1951. Shfeti përpjekjet e nenshtroje klerin duke e futur në ndikimin e vet, por ndesh në rezistençën e mjaft klerikeve katolikë, të cilët refuzojnë të nenshkruajnë Statutin e Kishës Autoqefale Katolike. Edhe pës po jo i lartë në numer, persekutimi ishte njëllor i egër, duke quar ne pushkatim disa klerikë.

Vala e katërth e fundit eshte ajo që fillon në vitin 1967, vit kur Shqiperia vëtexhpallet me krenari "i pari shtet ateist i Botës".

Akuza e tijë shpeshtë që u perdoren kundër klerit ishin:

Tradheti dhe bashkëpunim me okupatorin.

Krijim dhe pjesëmarrje ne organizata (banda) antirevolucionare që synonin përbysjen e pushtetit me dhunë.

Veprimitari agjenturore ne shërbim të Vatikanit dhe fugive imperialiste.

Agitacion e propagande.

Ushtrim i paligjshem i riteve fetare (pas 1967).

Lufta ndaj fesoje nuk kurseu as trasheqimin kulturore, edhe pse ekzistonte ligji për mbrojtjen e saj. Bashkë me persekutimin e klerikeve, një valë shkatërruese përplaset edhe në objektet e kultit dhe bazën materiale të besimeve fetare. Pothuase gjithçka rrafshohet dhe ato pak objekte kulti qëmbijetuan e përvetësuan nga shteti, për t'u perdorur ne baze të interesit shtetëror. Po ashtu klerikët u perjashtuan nga panteoni i kultures tone kombëtare. Kontributi i tyre i dhene në shumë fusha të dijes u fshi i menjehërë. Figura me e goditur ishte padyshim Atë Gjergj Fishtha, i cili do konsiderohet si "një fanatik i beruar, idealizues i cdo gjëje patriarkale, partizan i kombëtarizmit dhe i romanizmit të kulturës sotë, hymnizues i primitivizmit dhe armik i egrë i cdo perparimi".

Librat e shenjtuara e zvërenës së veprat e diktatorit, simbole fetare me simbole partitake. Feja e re ishte "marksizem - leninizmi", besimtarët i ri ishte ateisti pa shpirt, "Njeriu i ri" - veprë më e çmuar e Partisë, ndërsa betimi në Zot u konvertua në betimin solemni "Per ideal të Partisë".

Kushtetuta e vitit 1976, në nenet 37 dhe 55 të saj sanksiononte ndalimin e ushtrimit të fesoje dhe krijimin e organizatave fetare. Deri në vitet '90 asnjë rit fetar nuk u celebrou. Derisa një ditë, si "drita përtjerësires", praktikimi i fesoje shfagjet publikisht në nentorin e vitit 1990.

Lidhjet shpirtore me feno, populli shqiptar nuk e shkëputi asnjehën. Diktatura komuniste e dha pse përkohësishet e fitoi betejën me të, nuk mund t'ë fitonte kursesë luftën. Në fakt ajo e humbi atë luftë, sepse fja nuk mund të zhduket, siç nuk mund të zhduket nje popull besimtar dhe liridashës. Shumë besimtarë i praktikoni ritet fetare në fshërtësi. Festat fetare kretnoheshin në mëdise të ngushta familjare. Në vendet e shenjta pelegrinazhi kryhej natën. Megjithë rrezikun, nuk ishin të pakët besimtarët që ruasin relike dhe literaturë fetare. Rezistence shfagjet edhe në rastet e emrave të foshnjeve me domethëniet fetare, edhe pse zyrat e gjedjeve civile të vendit kishin u dhëzimë përsëri ta penguar këtë dukuri. Asnjë lloj diktature apo pushteti politik nuk mund t'ë qen drojë mbi Zotin dhe ky është një ligj absolut. Fene e mbrojnë Zotin vete.

Kjo ekspozitë pasqyron luftën që regjimi diktatorial zhvilloi kundër fesoje, strategjinë që n'doqi shteti komunist për asnjësimin e saj, propagandën brutale, që shqipëri jetën e shqiptarëve për 47 vite, por edhe rezistençën e admirueshme të klerit dhe besimtarëve në përballjen me terrorin përdnjekës shtetëror. Të gjitha këto regjimi komunist shqiptar i zhvilloi cdo ditë të pushtetit të tij.

Po ashtu ne përmjet kësaj ekspozite përkutojmë që gjithë ato njerez që u dënuan, uvaqtën ne burg, vdiqen ne tortura apo që u ekzekutuan, vëtëm për shkak të besimit dhe funksionit të tyre fetar.

Eshtë e rendësishme që te evidentonet edhe aktiviteti i atyre që ishin ne anen tjetër të "llogore". Perse kutojet që dhane denime, hetuan, torturuan apo ekzektuan njerez të pafajshem janë përgjegjës të drejtëpërdrejtë të asaj çfarët ndodhi në Shqipëri gjatë viteve të regjimit komunist. Bashkë me diktatorin dhe pjesen tjetër të atyre që udhëhoqen Shqipërinë gjatë asaj periudhe, janë përgjegjës e drejtuesit e organeve ndëshkimore, për cdo denim të dhene për bindje fetare, politike dhe shqipërit. Shqiperia eshte ne një proces të gjatë të ballafqimit të saj me të kaluarën e errit dhe nepermjet kësaj ekspozite synojme që te japojmë kontribut sadopak në funksionin e kujtesave historike, aq e çmuar per popujt e qytetarëve që shqipërit e emancipi.

Në një ekspozitë të vërtetës shtetës e pamundur që të perfshihet e gjithë periodua historike e marrë ne studim, por ne mendojmë se kemi trajtuar pikat më të rendësishme, në të cilat u mbështet lufta e shtetit komunist shqiptar kundër besimeve fetare dhe përfaqësuesve të tyre. Si e tillë, e ekspozita eshte konceptuar, se pari, si një homazh ndaj jetës dhe veprës se të gjithë atyre që e përfjetuan dhe e vuaqtën terrorin që u ushtrua mbi fene. Si dyti, eshtë mbajtur parasysh, mungesa e informacionit që ka brezi i ri per të kaluarën komuniste, e dha pse ajo i ka ende të dukshme pasojat, ne vendin dhe shqipëritë tona. Nga pikepamja metodologjike, ekspozita bazohet tek kriteri i rendit kronologjik të pasqyrimit të faktave historike, por mbi te gjitha ajo synon t'ë përmendë të gjithëve se:

Eshtë detyrë e gjithë shqipërit shqiptare t'i kujtoje, nderoje dhe të vlerësoje kontributin e personaliteteve fetare dhe besimtarëve që i kushtuan energjitet që jetën besimit në Zot, duke aspiruar për një Shqipëri demokratik e europiane, për çka dëu ne ndëshkuan padrejtësish, nga dora mizore e diktatures.

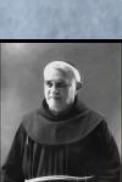
Karikature politike realizuar në vitin 1947 nga karikaturisti britanik L. G. Illingworth. Kjo karikaturë ilustron kercenin e përfaqësuar nga Josif Stalin, i cili metodikisht po përpjet të zgjegj fushin e tij të ndikimit në Europën Qendrore, duke përfshirë kështu edhe vendet e Europës. Perëndimore.

Momenti shpalljes së Republikës Popullore të Shqipërisë, më 11 janar 1946. Në mës të përtijetë, Diktatori Hoxha emerohet Kryeministri, Minister i Mbrotjes Kombëtare dhe Minister i Punëve të Jashtme.

Enver Hoxha në mes, bashkë me dy emisaret jugosllave në Shqipëri, Miladin Popović dhe Dušan Mugosa, të cilët ishin tëngarkuar për të formuar Partinë Komuniste Shqiptare.

Nën 37 dhe 55 të Kushtetutës së Republikës Popullore Socialiste të Shqipërisë, miratuar më 28 dhjetor 1978.

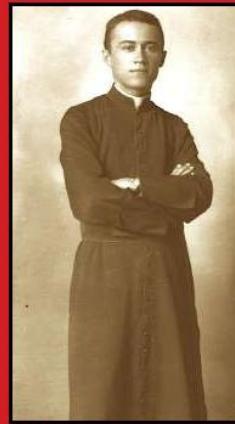
Per propagandën komuniste "njeriu i ri" ishte veprë më e shkëlderjës së partisë. Ai ishte njëri i vitoryeve të larta, njëri i botës së re, i farketur në zjarri e revolucionit. Ai ishte njëri i pësuar me moralin e ri, në luftë të pashëm bull me armiqës së klasës së vet. Ideologjia komuniste kerkonte që ky njentë të hiqte dorë nga besimi në Zot, të mos ushtron praktikat fetare dhe të zhvishjet nga emocionet dhe ndenjet, të cilat nuk kishte bënë ne botën komuniste.

Atë Gjergj Fishtha (Fishta, 23 tetor 1871 - Skodër, 30 dhjetor 1940). Frat francez, arsimtar, shkrimitar dhe perkthyes. Pas vitit 1945, kur u vendos regjimi komunist, veprë e Fishtës u ndalua dhe qendroi i tillë derisa u përbys diktatura komuniste.

Më 21 shtator 2014, Papa Françesku vizitoi Shqipërinë. Behej fjalë për vizitin e dyte të një Papë ne historinë e vendit. Ai n'dëmori këtë vizitë për t'i treguar Botës se "Shqipëria kishte vajtura që shumë për shkak të një regjimi të tmerrshëm ateist që se tanë po realizonte një bashkëjetës paqesore midis besimeve të fëmijëve të tjerë".

1944-1949, VITET E TERRORIT TË MADH KUNDËR KLERIT KATOLIK

Kleriku i parë që u dënuau me vdekje pasi komunistët morën pushtetin ishte Don Lazer Shantoja. Ai u arrestua në malet e Sheldise, ne ditët e para të dhjetorit 1944. U ekzekutua me pushkatim në Tirane, më 5 mars 1945 në moshën 53 vjeçare. Pak muaj me pas, më 4 shkurt 1945 arrestohet Don Ndre Zadeja. Ai ekzekutohet me pushkatim më 25 mars 1945. Imzot Gasper Thaci dhe Imzot Vincenc Prengushi u thirren nga Enver Hoxha, i cili u propozon shkeputjen nga Vatikani, çka nenkuptonte nenshtrimin e kishes ndaj shtetit. Por per gjigja e dy prelative të lartë ishte e prerë dhe negative, sepse shkelej universaliteti i Kishes Katolike Shqiptare dhe raporti dualistik mes besimit dhe politikes. Keshtu menjehere në korrik të 1945 arrestohet Atë Anton Harapi, i cili ekzekutohet më 20 shkurt 1946. Më 18 korrik 1946 pushkatohet Don Alfons Tracki, klerik i lindur në Gjermani, i cili akuzohet si "kriminel lufte". Në nentor 1946 pushkatohet prifti tjetër gjerman Don Josef Marksen. Më 19 maj 1947 arrestohet Imzot Vincenc Prengushi. Ai akuzohet si "njeri që kishte lidhje me krimineljet e luftës dhe me Partinë Demokristiane Italiane". Denohet më 20 vjet heqje lirie dhe vdes i semure nga torturat në burgun e Durrësit, në marsin e vitit 1949. Më 31 korrik 1948, në hetuesine e qytetit të Koplikut torturohen dhe mbyten në një pus të ujerave të zëza Don Pjetër Cuni dhe Don Aleksandër Sirdani. Ky ishte cikli i pare i dënimiveve dhe ekzekutimeve që perjetoi kleri katolik në Shqipëri, në vitet e para të instalimit të regjimit komunist.

Don Lazer Shantoja (Shkodër, 7 korrik 1891 - Tirane, 5 mars 1945). Prift dioqezan, publicist, përkthyes i Gëtes, Shilerit dhe Leopardit, poet lirik, satirist dhe esperantisti i pari shqiptar. I shpalur i lum noa Sella Shenjte, me 5 nentor 2016.

Varri i Don Ndre Zadejës në varrezat e Rrmajt, në të
njëtin vend ku ai bashkë me 12 malesore u
pushkatuan. Ishte prift dioqezan, shkrimtar,
dramaturg dhe një ndër klerikët me të dashur per
bes imtaret.
I shpallur i lum nga Selia Shenjtë, mi 5 nentor 2016.

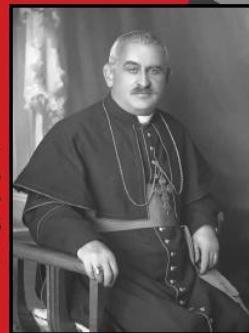

Gjyqi kundër grupit të anëtarëve të Regjicës zhvilluar në Teatrin Kombëtar ne Tirane. Ate Anton Harapi (Shkodër, 5 janar 1888 - Tirane, 20 shkurt 1946) në mes, Lef Nosi (Elbasan, 9 prill 1887 - Tirane, 20 shkurt 1946) majaft dhe Maliq bej Bushati (Shkodër, 8 shkurt 1890 - Tirane, 20 shkurt 1946) akuzohen si "kriminelle lufte" dhe "armiq të popullit", duke u ekzekutuar me pushkatim.

Fragment nga Veprat e diktatorit Hoxha, ku dallohet një nga mendimet e tij mbi aktivitetin e klerit katolik.

Vinçenc Prennushi (Shkodër, 4 shtator 1885 - Durrës, 19 mars 1949). Frat franceskan, poet, mendimtar, folklorist, publicist, përkhthyes, Arqipeshkëv Metropolitan i Dioqezes se Durrësit. I shpallur i lumburgës Selia e Shenjtë bashkë me 37 martirët e fësë, më 5 nentor 2016.

Koçi Xoxe (Negovan, 1 ma 1911 - Tiranë, 11 gershor 1949). Drejtor i Drejtorisë se Mbrotjes se Popullit, Minister i Brendshëm gjatë periudhës prill 1946 - nentor 1948. Shqyhej per arshtesine në daj kundershtareve politike. Ishte përgjegjes politik kryesor për shndërrimin e Sigurimit të Shtetit ne një armë kriminale, sekta e krahinore.

Më 28 nentor 1948 u arrestua me akunën si agjenti jugosllave. Gjykata e denoi me vdekje, vendim që u ekzekutua më 11 qershor 1949.

SKENARË TË SOFISTIKUAR NDAJ KOMUNITETIT MYSЛИMAN DHE INTRIGAT KUNDËR KLERIT BEKTASHIAN

Që në ditët e para të instalimit të pushtetit komunist, presioni politik karshi Komunitetit Musliman u rrit ndjeshem. Komunistet kerkonin qe te zevendesoheshin drejtuesit e larte të klerit me elemente të besuar, të cilët vinin nga radhet e tyre. Nëpermjet kesaj lëvizjeje synohej spastrimi i strukturave drejtuese të Komunitetit nga kleriket dhe veprimtaret e padeshiruar. Ishte një ndërhyrje e dhunshme qjo qe beri shteti komunist ne organizimin e jetes se Komunitetit. Kështu filloj një propagande e ashper "demaskuese" nëpermjet shtypit, radios, formave të edukimit, kinemase, teatrit, estradave etj. E gjitha qjo hasi ne rezistencen e Komunitetit dhe besimtarave.

Më 11 shtator 1946 arrestohet dhe denohet me burg Hafiz Musa Dërguti, i akuzuar si person qe kishte lidhje me "Levizjen e Postribës", revolte qjo ndër të parat kunder regjimit komunist. Në vitin 1947 arrestohet dhe denohet me vdekje Hafiz Ali Kraja, hoxhe dhe teolog i besimit mysliman. Me vendimin nr. 213 të datës 8 qershor 1947 i faletjeta dhe denohet me 25 vjet burg. Po ashtu, i dukshem ishte edhe diversioni qe kreu pushteti komunist ndaj Komunitetit Bektashian, per ta venë ate nën kontroll. Për pasoje, në këtë komunitet u krijuan dy rryma antagoniste, përplasja e të cilave kulmojnaten e 18 marsit 1947, me një vrasje të trefishtë brenda mjedisve të Kryegjyshates. Sipas versionit zyrtar të kohës, "kleriket patriotë e perparimtarë", njekohes isht figura të njohura politiko-ushtarake të regjimit, Baba Faja Martaneshi dhe Baba Fejzo Dervishi, "u vrane nga dora e poshter, tradhtare e reaksionare" e kryegjyshit, Abaz Halim Dedei, i cili më pas vras veten.

Gazeta "Bashkimi" e datës 21 mars 1947. Titulli kryesor i saj i kuqtohet ceremonisë mortore të dy klerikeve bektashiane, te vrare ne Kryegjyshate. Qeveria komuniste organizon një ceremoni i shprehës, ku mori pjesë edhe vëvë diktatori Enver Hoxha.

Hafiz Musa Dërguti (Shkodër, 3 mars 1888 - Shkodër 15 mars 1961). Klerik i lartë mysliman dhe figurë shumë e dashur për besimtarët. Më 11 shtator 1946 arrestohet dhe denohet me burg i akuzuar si person qe kishte lidhje me "Levizjen e Postribës", revolte qjo ndër të parat kunder regjimit komunist.

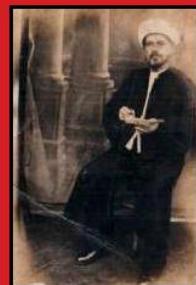

Xhemal Naipi (Shkodër, 1 mars 1889 - Burgu i Burrelit, 1955). Klerik i lartë mysliman, kadi, myfti dhe teolog. U arrestua më 7 tetor 1946, dhe me vendim nr. 218, datë 23 qershor 1947, Gjykata Ushtarake e Shkodres e denoi me burgim të perjetshëm dhe punë të detyruar. Vdiq në vitin 1955, në burgun e Burrelit.

Baba Ali Tomori (1893 - 1948). Klerik bektashian, shkrmtar dhe historian. U arrestua në vitin 1947 dhe u akuzua si "bashkëpunëtor i anglo-amerikanëve". U dënuar me vdekje dhe ekzekutimi u krye, me 14 janar 1948.

Hafiz Ali Kraja i injohur edhe si Hafiz Ali Tari (Shkodër, 1900 - 1973). Klerik i lartë mysliman, teolog, mendimtar, publicist atdhetar shqiptar. Gjate jetës se tij rendesi te veçantë i ka dhene shpjegimt të Islamit në report me fanatzimin, ateizmin dhe laicizmin. Veprat e tij me e rendësishme sociologjike është "A duhet feja, a e pengon bashkimin kombtar" botuar në vitin 1934.

Hafiz Ali Korca (Korçë, 5 prill 1873 - Kavajë, 31 dhjetor 1957). Klerik i lartë mysliman, shkrmtar dhe perkthyes. Ishte një nga themeluesit e Medresës së Tiranez dhe një prej mës imdhenesve të parë të saj. U denuar nga regjimi komunist si klerik reaksional dhe pjesëtar i Ballit Kombtar. Vitet e fundit të jetës u internua në Kavajë, ku dhe vdiq.

Baba Myrteza Paja (1912 - 1947). Klerik bektashian i arrestuar si person në dijeni të ngjarjes së marsit 1947, të ndodhur ne Kryegjyshate. Ai u torturua për 48 ore, deni sa vdiq, më 24 maj 1947. Trupin e hodhen nga katij, dytë i hetuesisë dhe versioni zyrtar e cilesor si "tentative arratisjeje".

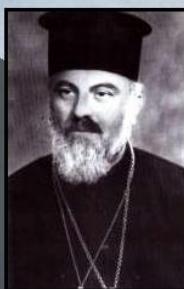
Hafiz Mustafa Varoshi (Durrës, 1897 - 1948). Klerik i lartë dhe teolog mysliman. U arrestua në vitin 1945 dhe denohet me 20 vite burg. Ishte një nga miqtë më të mirë të Imzot Vincenc Prepnushit. Vdes ne burgun e Durrësit, si pasojë e torturave të shumta.

Sheh Ibrahim Haki Karbunara (Karbunara, Lushnje 1879 - 1947). Sheji i tarikatit Halveti, myfti i Lushnjës, veprimtar i çështjes kombetare. Në zgjedhjet e 2^d dhjetorit 1945 u shpalë deputet i rrethit të Lushnjës. Urreshuta me grüpин opositar të kohës, por u akuzua dhe u dënuar me vdekje. Fotoja tregon momente nga gjyqi, ku Sheh Ibrahim Karbunara dhe Shefjet Beja përballen me prokurorin Josif Pashko.

PËRNDJEKJA KUNDËR KISHËS ORTHODHOKSE DHE KLERIKËVË TË SAJ

Paralelisht me reformën agrare dhe atë arsimore, regjimi komunist goditi edhe ata klerike orthodhokse, që cilesoheshin problematikë apo të papajtueshem me të. Goditja nuk u përqendrua vetem ne radhet e hierarkise se larte, por edhe ne radhet e atyre klerikeve te ulët që kishin dale hapur kunder sistemit të ri. Fillimi i perqartitjeve per goditjen e klerikeve ortodokse, te cilesuar si antikomuniste, nisi që nga gjysma e dyte e vitit 1945. Irene Banushi ishte i parinder kleriket e larte që u godit. Arsyet e arrestimit të Ireneut nuk u moren vesh anjehere dhe duket se edhe vete ai nuk e kishte fort të qarte. Ai u arrestua me 28 tetor të vitit 1946. Në vitin 1949 ai u lirua nga burgu, por u arrestua perseri ne vitin 1952, per shkak të oposites që bërin djaj kursit të hierarkise se larte të KOASH-it dhe politikave fetare që po zbatonte regjimi komunist shqiptar. Ne shenjestren e komunisteve ishte edhe Kristofor Kisi, i cili kishte drejtuar kishën orthodhokse gjatë viteve 1936 - 1944. Shtypi dhe propaganda e kohes nisen sulmin edhe mbi kryepeshkopin. Gjithçka nisi, me 7 prill të vitit 1946 nga revista Hosteni. Në dy artikuj të kësaj date, e cilë ishte zgjedhur jo rastësisht, u radhitën me plot satire dhe tallje "të pabera" e Kisit gjatë luftes. Me konkretisht permendej një panegjirik që kryepeshkopi kishte shkuar per Musolinin dhe një dekoratë që ai kishte marre nga autoritetet fashiste. Të gjitha keto ishin të pavërteta. Ky ishte vetëm fillimi i perndjekjes kunder klerit orthodhoks. Me kalimin e viteve kisha orthodhokse u ndesh edhe me probleme politike të brendshme. Kulmi u arrit në vitin 1967, kur u shkaterruan kishat dhe manastiret dhe aktiviteti fetar u ndalua përfundimisht.

Irene Banushi (Shkodër, 18 gusht 1906 - Tiranë, 25 nentor 1973). Klerik i lartë ortodoks dhe pedagog. U arrestua më 28 tetor 1946 dhe u dënuva me 5 vjet heqje lirie. Më 9 prill 1953 u dënuva perseri me 5 vjet heqje lirie. Pas ndalimit të fesë, u zhvesh ngj çdo detyre kishtare, duke u detyruar të zhvillojë punë të renda.

Metropoliti Visarion Xhuvani (Elbasan, 14 dhjetor 1890 - 15 dhjetor 1965), i pari i Kishës Autoqefale Orthodhokse Shqiptare nga 1929 deri më 1937.

Më 1947 arrestohet dhe denohet me 20 vite burg, shumicen e të cilëve e kaloi në burgun e Burrelit.

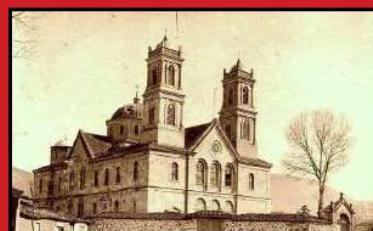
Poster propagandistik, i cili ishte i vendosur në Muzeun Ateist të Shkodrës. Ky poster tregon për mbëshqetjen që Kisha Orthodhokse i kishte dhënë pushtuesve fashiste.

Në këtë poster propagandistik të vendosur në Muzeun Ateist të Shkodrës, bie në sy marrëdhënia dhe takimet mes përfaqesuesve të fesë katolike dhe asaj orthodhokse.

Kristofor Kisi (1881 - 1958). Kryepeshkop i Kishës Orthodhokse. Më 25 qusht të vitit 1948 u detyrua të jepte dorëheqjen nga funksioni i tij. Po atë muaj u intemuva. Vdiq ne rrëthana të dyshimta (i helmuar), më 17 qershor 1958.

Katedralja e Shën Gjergjit në Korçë. Kjo kisha filloi të ndertohej në vitin 1881 dhe u inaugurua në vitin 1905. Pernë dërtimin e saj financiarisht ndihmuan patriotë dhe filantropë korçare nga diaspora. Kjo Katedrale cilesohet një nga katedralet më të bukurat në Ballkan. Ajo u shkaterra në vitin 1968 dhe guret e saj u perdoren për të mbushur shtratin e lumi të Korçës dhe për të shtruar trottaret e qytetit.

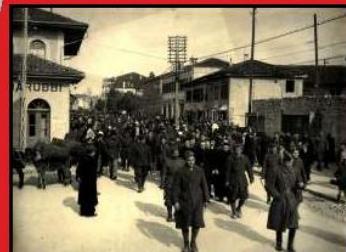

Kryepeshkopi Damian Kokoneshi (1886 - 1973). Kryepeshkop i Kishës Orthodhokse Autoqefale të Shqipërisë prej prillit 1966 deri ne shkurt 1967. Ai u arrestua në prill 1967. Pas lirimut nga burgu, ai u terheq ne shtëpinë e tij ne Pogradec, ku vdiq më 18 tetor 1973. Bota orthodhokse mësoi per vdekjen e tij gati shtate muaj më vonë, më maj 1974.

Poster propagandistik, i cili ishte i ven dosur në Muzeun Ateist të Shkodrës. Në qender të ketij posteri qendron një citat i Leninit, kundër fesë Orthodhokse.

GJYQI KUNDËR ORGANIZATËS "BASHKIMI SHQIPTAR", NJË GJYQ I TRILLUAR

Menjëherë pas vales së parë goditëse, persekutimi kundër klerit katolik u përshtallëzua me ritme të shpejta. Kryeqendrë e këtij persekutimi vazhdonte të ishte qyteti i Shkodrës. Nëpermjet veprimitarise së yet, kleri katolik në këtë qytet kishte pesë të madhe. Në shenjestren e komunisteve qendronin dy nga urdherat me të spikatur të Kishës Katolike Shqiptare, urdheri jezuit dhe ai franceskan. Kështu shumë shpejt do të fillonin denimet masive. Më 27 dhjetor nga organet e Degës se Brendshme të Shkodrës u zbulua organizata "Bashkimi Shqiptar". Organizata udheniqej nga seminaristi Mark Çuni, i cili studionte në Seminarin Papnor të jezuïteve dhe pa lejen e dijenine e eproreve të vet kishte formuar këtë organizatë. Kaq do të mjaftonte që cikli i arrestimeve të permbyllë me 39 vjetë, të gjithë te akuzuar si organizatore dhe aktiviste të kësaj organizate. Si krerë të "Bashkimit Shqiptar" u akuzuan Ate Giovanni Fausti dhe Ate Daniel Dajani, të arrestuar me 31 dhjetor 1945. Menjëherë pas tyre, pak ditë më vonë, ne janar të vitit 1946 u arrestua edhe Ate Gjon Shllaku i urdherit franceskan. Gjykata vendosi denimin me vdekje për Ate Giovanni Fausti, Ate Daniel Dajani dhe Ate Gjon Shllaku. Bashkë me to u pushkatuan edhe tre persona të tjera: Mark Çuni, Qerim Sadiku dhe Gjelosh Lulashi. Po ashtu gjyqi dënoi me burgim të perjetshem 7 persona, me 30 vjet burg 6 persona dhe nga 20 vjet deri në 2 vjet burg 16 persona.

Shkodër, 31 janar 1946. Të akuzuarit e organizatës "Bashkimi Shqiptar" duke u drejtuar salles së gjyqit në Kinema Rozafa.

Ate Gjon Shllaku në mes, Ate Giovanni Fausti majtas dhe Ate Daniel Dajani, në pritje të vendimit nga gjykata.

Të akuzuarit brenda sallës së gjyqit.

Zoi Themeli, kryetari i Degës së Puneve të Brendshme të Shkodrës, nga viti 1944 deri ne vitin 1948. Ishte në krye të hetimeve që quan në zbulimin e organizatës "Bashkimi Shqiptar". Urdhëruesh dhe ekzekutues i torturave në hetuesi kundër kundërshtarëve politikë.

Poster propagandistik i eksposuar në Muzeun Afeist të Shkodrës kundër organizatës "Bashkimi Shqiptar".

Seminaristi Mark Çuni (Shkodër 30 shtator, 1919 - 4 mars, 1946), themeluesi i organizatës "Bashkimi Shqiptar".

Vaskë Koleci (Korçë, 22 tetor 1923 - Tiranë, 9 maj 2000). Shef Sekcioni dhe më pas drejtori i Sigurimit të Shtetit. Ka torturuar deri në vdekje në hetuesi Myzafer Pipen, avokati mbrojtës i organizatës "Bashkimi Shqiptar". Më 1 nëntor 1948 i lironë nga funksionet politike dhe gjykokët bashkë me epronin Koçi Xoxe.

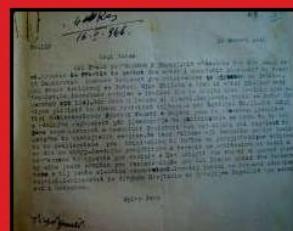
Urdhërat e ekzekutimit për 6 të dënuarit me vdekje të aprovar nga Enver Hoxha.

Telegram dërguar Koçi Xoxes nga Spiro Pano, i cili vë në dukje mbrojtjen që Profesor Kole Prela, përfaqësues i Dukagjinit, ne Asamble dhe Don Luigj Pici, kryetar i Frontit të Qarkut i bejne të akuzuarve si krerë të organizatës. Kole Prela pushkatohet më 13 prill 1948, Don Luigj Pici ekzekutohet pa gjyq më 10 nëntor 1946.

"Prokurori i popullit" Aranit Cela (Vlorë, 1923 - 2018). Në këtë gjyq ai kerkon denimin me vdekje per 11 anetare të organizatës. Gjatë karrierës së tij ka marrë pjesë në mbi 650 procese politike. Ishte një ndër prokuroret me famëkeq të regjimit komunist.

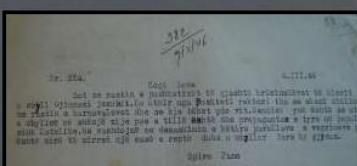
NJERËZ TË VJETËR, NJERËZ TË RINJ. MBYLLJA E INSTITUCIONEVE KULTURORE DHE ARSIMORE

Aktiviteti i komuniteteve fetare shtrihej përtëj shërbesave ndaj besimtarëve, duke mbuluar mjaft fusha të ndryshme, sidomos ato të edukimit, kulturës dhe bamiresise. Kështu procesi i konfiskimeve u drejtua edhe mbi pasuritë e tyre të luajtshme dhe paluajtshme, sepse në institucionet e tyre të edukimit ato përgatitën brezë me një formim të ndryshem nga formimi i shkollave komuniste, ndaj dhe shfaqeshin si kundershtare të mundshem të regjimit komunist. Me ardhjen e komunisteve ne pushtet, pas organizimit të gjyqeve të montuara kunder klerit në Shkodër dhe Tiranë, u mor si vendim mbyllja e të gjitha institucioneve shkollore të çdo lloj natyre. Po ashtu u mor si vendim edhe shperberja e të gjitha organizatave dhe shoqerive të ndryshme. Vendimi nr. 14, date 6 mars 1946 i Këshillit të Ministrave e quante veprimtarinë e klerit katolik si "antikombetare" dhe "si ndihmese e nderhyrjes dhe perhapjes së fashizmit në Shqipëri". Edhe medreset apo institucionet kulturore, të cilat drejtosheshin nga komuniteti mysliman patën të njejtin fat. Ato u mbylliën dhe u sekuestruan nga shteti komunist në vitin 1947. Perfun dimisht u sekuestruan të gjitha pronat e luajtshme dhe të paluajtshme të komuniteteve fetare. U mbylliën shkollat, seminaret, kuvenet, institucionet e ndryshme, gjithashtu u dogjën fondet e bibliotekave dhe u shperndane të gjithë seminaristët apo organizatat kulturore. Vetëm kishat dhe xhamite u lejuan ne përdorim edhe pse kalonin si pronë shtetërore.

Dokument i vitit 1946, në të cilin përshtuhet gjendja e Teatrit të Jezuiteve. Ky teater ishte i pari i hapur në Shqipëri. Ai u mbylli dhe u sekuestrua nga shteti pak javë me vone.

Nxenes dhe profesore të Gjimnazit Illyricum, i cili u hap në vitin 1921. Kjo shkollë drejtotej nga etert franceskanë.

Dokument në të cilin Spiro Pano, sekretar organizativ i PKSH-së në Shkodër i vëne dukje Koçi Xoxes se Gjimnazi Jezuit ka mbyllur në shenje nderimi për eprofet e pushkatuar. Gjithashtu ai eshte i mendimit se ai gjimnaz duhet të mbylli perfundimisht.

Nxenes dhe profesore të Medresës së Shkodrës. Drejtues i fundit i saj ishte Hafiz Esat Myftia. Medreseja u mbylli në vitin 1946.

Nxenes dhe profesore të Kolegjit Saverian në vitin 1877. Ky koleg u hap në vitin 1877 dhe fillimish kishte drejtim tregtar. Më vonë mori drejtimin klasic. U mbylli në vitin 1946.

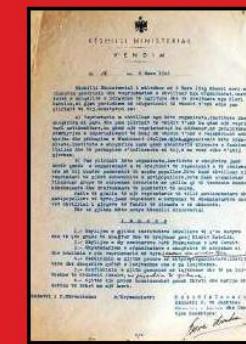

Motrat Stigmatine hapën në vitin 1879 shkollen e parë për vajza. Po ashtu në vitin 1921 hapin konviktin e parë për vajza. Në vitin 1946 të gjitha këto aktivitete u mbylli nga shteti komunist. Pas vitit 1991 urdheri i tyre rikthehet perseri në Shkodër.

Biblioteka dhe Kuvendi Franceskan në vitin 1990. Fondi i bibliotekës ishte grabitur dhe shkatërruar, ndërsa Kuvendi ishte kthyer në burg ne vitet e para të regjimit komunist. Më vonë një pjesë e tij u përdor nga shteti si shkollë.

Godina e gjimnazit "Illyricum" në qender të qytetit të Shkodrës. Në këtë foto dallohen profesore, nxenes dhe pjesetare të shoqerive të ndryshme kulturore, të drejtuara nga etert franceskanë.

Vendim i Këshillit Ministerial i datës 6 Mars 1946. Sipas këtij vendimi mbyllen të gjitha institucionet shkollore të drejtuara nga klerit katolik dhe konfiskohen të gjitha pronat e luajtshme dhe të paluajtshme. Ky vendim mbante firmën e Enver Hoxhës.

Kolegji Franceskan në vitin 1930 u vendos në godinën e ish Spitalit Civil të Shkodrës. Kjo godinë u sekuestrua në vitin 1946 nga shteti komunist dhe u kthye në selinë e Deçës se Punëve të Brendshme.

ARMËT NË KISHË, NJË SKENAR I ERRËT KOMUNIST

Nëntori i vitit 1946 do të shënonte një hap tjeter të rënës në goditjen e klerit katolik. Në qytetin e Shkodres, natën mes datave 16 dhe 17, oficerë dhe punonjës të Sigurimit të Shtetit do fusnin në Kuvendin Franceskan dhe Kishën e Shën Françeskut arme, municione dhe dokumenta, të cilat do të zhbuloheshin pak ore më vonë në mëngjes nga po vete ato. Nëpermjet ketij skenari ato kerkonin të demaskonin klerikët kështu popullit. Gjithashtu ato i akuzuan se kishin bashkëpunuar me pushtuesit në dem te Shqiperise, apo se ishin pjesëmarres ne levizjet e armatosura të ndodhura pak kohë më parë, kundër komunisteve. Nga e gjithë kjo histori u arrestuan dhe u dënuan me vdekje Monsinjor Frano Gjini, Monsinjor Nikollë Deda, Atë Ciprijan Nika, Atë Mati Prennushi. Po ashtu dhjetra klerike të tjera u dënuan me shumë vite burg. Të denuarit me vdekje u ekzekutuan me 11 mars të vitit 1948, pas murit të varrezave të Rrmajit, në orën 5:00 të mëngjesit. Kater muaj pasi ndodhi pushkatimi i klerikëve, një tjeter vale arrestimesh shpertheu në Shkoder. Kesaj here ajo ishte e vecante, sepse nenakuze perfunduan të gjithë ato që kishin organizuar skenarin e futjes se armëve në kishë. Kështu me 28 korrik të vitit 1948 u arrestuan Pjerin Kçira, Gjovalin Mazreku, Lin Collaku, Zef Bardhoku dhe Nush Simoni. Në sallën e gjyqit Pjerin Kçira, ndoshta i brere nga ndergjegja, leshon akuzën kundër trupit gjyques, duke i kujtuar se nuk mund të vepronin me to, ashtu siç kishin vepruar ato vete pak muaj më parë me franceskanët. Kështu i gjithë populli i Shkodres mosi se si qëndronte e vërteta. Gjyqi u ndërpërsen menjehere dhe Pjerin Kçira u pushkatua disa dite më pas.

Në Muzeun Ateist të Shkodrës kishte një ekspozitor të veçantë, ku ishin të vendosura "armët e gjetura në Kuven din Francesskan".

Poster propagandistik i ekspozuar në Muzeun Ateist të Shkodrës, në të cilin paraqiten klerikët në fotografie të ndryshme bashkë me "provat material".

Niko Ceta (në mes) drejtues i Sektionit II-të të Drejtorisë së Mbrotjes së Popullit në vitin 1945 dhe kryetari i Gjykatës së Lartë Ushtarakë ne Tirane. Nuk aprovoi kërkesën per faljen e jetës së Monsinjor Frano Gjinit dhe të dënuarve të tjere.

Nesti Kopali ishte hetues në Shkodër gjatë viteve të para të regjimit komunist. Pjesëmarres në tortura kundër kundershtarëve politikë dhe klerikëve të ndryshëm.

Numri i posacem i gazetës "Koha e Re", 19 nentor 1946. Në këtë numër propaganda e kohës i kushtoi artikuj te shumtë ngjarjes se "zbulimit të armëve" në Kuven din Francesskan.

Armet e gjetura në Kuven din Francesskan dhe të ekspozuara ne popull per të diskredituar klerin.

Dokument i hartuar nga Kryetari i Gjykatës së Shkodrës, Kapiten Misto Billaci, ne të cilin paraqiten fjalët e fundit para ekzekutimit të Monsinjor Frano Gjini, Atë Mati Prennushi dhe Don Nikollë Deda.

Monsinjor Frano Gjini (Shkodër 20 shkurt 1886 - 11 mars 1948). Klerik i lartë katolik, filozof dhe teolog. Në vitin 1945 emerohet nga Selia e Shenjtë zevendësdelegat apostolik në vend. U arrestua më 18 nentor 1946 dhe u pushkatua pas 16 muaj hetuese.

Atë Donat Kurti (Shkodër, 3 shtator 1902 - 10 nentor 1983). Frat franceskan, mësues, etnolog, folklorist dhe perkthyes. U detyrua të pozojë para aparatit fotografik ne dhomen e tij. Sipas propagandës komuniste ne brendësi të murit të dhomes ishin fshehur dokumente të ndryshme.

SHTETI MË I VOGËL NË BOTË, ARMIKU MË I RREZIKSHËM

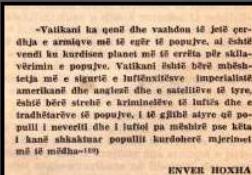
Propaganda komuniste në qendër të sulmeve të saj kishte Vatikanin. Shteti më i vogël në Botë ishte një nga armiqte kryesore të ideologjisë komuniste. Vatikan i për propagandën ateiste paraqite si një shtet që luftonte regjimet populllore dhe popujt që kerkonin paqen, lirinë dhe punen. Disa nga kleriket më të njojur në Shqipëri gjatë asaj periudhe si Ate Zef Valentini, Ate Gjergj Fishta, Ate Anton Harapi, Ate Gjon Shllaku, Ate Daniel Dajani etj., shtypi i kohes i cilesonte si klerike "reakcionare, fashiste" dhe "vegla qorre në duart e Vatikanit, me qellim për të mashtuar masat punonjese dhe sidomos komunitetin katolik të vendosur në veri të Shqipërisë". Nëpermjet shkrimeve dhe artikujve kundër Vatikanit vihej në dukje fakti, që e tere hierarkia katolike i nenshtrohej një qendre të vëtme drejtuese. Keshtu që kjo perbente avantazh të rendeshishem per t'u shfrytëzuar nga forcat kryesore reakcionare botërore kundër levizjeve komuniste e perparimfare dhe shteteve socialiste. Vatikan po ashtu cilesohet si ideatori dhe krijuesi i shumë organizatave i derkombëtarë ne vende të ndryshme të Botës. E tillë ishte "Veprimi Katolik", e cilët njoju një shtrirje të gjere para Luftës se Dytë Botërore, falë angazhimit të Papa Piu XII. Në Shqipëri ajo u krijuar në vitin 1937 dhe në krye të saj u vendos Don Mikel Koliqi. Për propagandën ateiste "kjo organizatë yepronte aktivist kundër perhapjes së ideve komuniste në Shqipëri dhe për perqatjen e pushtimit fashist të 7 prillit 1939", ndërsa pas pushtimit organizata cilesohet si "vegël ne duart e pushtuesve kundër lirise e pavaresise se popullit shqiptar".

Poster i ekspozuar në Muzeun Ateist te Shkodres, ku ne dukje janë disa të dhëna kundër kishës katolike dhe klerikeve të saj.

Poster i ekspozuar në Muzeun Ateist, i cili paraqet në formën e karikatures Papen, si udhëheqes i Kishës Katolike.

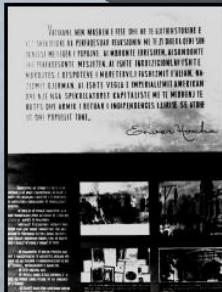

"Vatikan ka qenë dhe vashën 10 jetë gjerdia e armiqave më të egrë të popujve, ai shëndi vendi ku kurdisen planë më të erritë për sklavërimin e popujve. Vatikan është bërë mbështetja e sigurimit të diktatorit Enver Hoxha, i cili i ka anëtarësi i anëtarëve të mësuarit të tregtë, shërbë hirë strehdë e krimindës së lirisë dhe e tradhësferës së popujve, i 48 gjithë atyre që populli i neveritë dha i lirët pa mëshirë pos këta i kanë akaktivuar popullit kudoherë mjerinet më të mëdha...".

ENVER HOXA

"Jo gjithmonë ulja e syve është perva jteri". Poster i ekspozuar në Muzeun Ateist me nota fyese dhe denigruese karshi klerikeve.

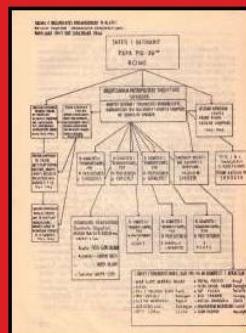
Poster i ekspozuar në Muzeun Ateist, ku ne qen der te tui qendron një citim i diktatorit Enver Hoxha.

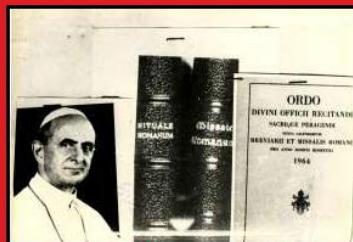
"Klasa punëtore refuzon mbeturinat e botës së vjetër".

Poster propagandistik, ne të cilin paraqitet një familje besimtarë ne një moment lutjeje. Për ideologjinë komunistë kjo familje cilesohet si "mbeturinë e zakoneve prapanike".

Skema sipas së cilës funksiononin lidhjet e organizatës "Demokristiane". Propaganda e kohës e perdori gjë rësishët këtë skemë ne shumë botime dhe veprat, te cilat ishin kundër klerit.

Ekspositor i Muzeut Ateist, ne të cilin paraqitet Papa Pali VI dhe Veprat që sherbenin si drejtim për celebrimet dhe ritet e fesë katolike.

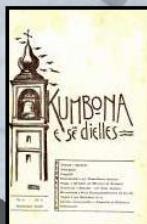
Kardinal Mikel Koliqi (Shkodër, 29 shtator 1902 - 28 janar 1997). Prift dioqezan, muzikant dhe Kardinali i parë shqiptar i Kishës Katolike. Gjatë periudhës se regjimit komunist u arrestua tre here dhe gjithsej mes kampeve të punës se detyuar dhe kampeve të internimit kaloi 40 vite. Shugurohet kardinal nga Papa Gjon Pali II në vitin 1994.

LAICITETI I SHTETIT KOMUNIST, MASHTTRIMI I MADH

Në fillimet e tij, shteti komunist tentonte të paraqitej si shtet laik, i cili nuk kërkonte të perzihej në punet e fese. Qeveria e kohes u mjaftua me aprovimin e statuteve ekzistuese të komuniteteve fetare. Fillimi ishtu aprovuan statutet e Komunitetit Mysliman dhe atij Bektashian në vitet 1945-1946. Ndryshtë qëndronte çështja me statutin e Kishës Katolike. Siç dihet ajo nuk ishte një autoqefale, por universale dhe ishte direkt e lidhur me Seline e Shenjtë. Normalisht kjo gjë nuk mund të panohej nga shteti i ri komunist, i cili synonte të kontrollonte çdo gje. Kështu në vitin 1949, qeveria nxori një dekretligji, i cili sanksiononte perfundimisht në derhyrjen e shtetit në çështjet e brendshme të bashkesive fetare. Nëpërmjet këtij dekreti, shteti kishte të drejtë të kontrollonte zgjedhjen e organeve drejtuese të komuniteteve. Kështu per të zhdukur fene dhe dogmën e saj ne shoqerine shqiptare, përvèç hapave administrative, pushteti komunist ndërmori një propagandë mjaft të eger. Partia kerkonte që shoqeria shqiptare të hiqte dore nga besimi ne Zot, të mos ushtronë praktikat fetare dhe të zhvishej nga emocijet e denjat, te cilat nuk kishin të benin me boten komuniste. Enver Hoxha e dinte mire se lufta kundër fese ishte e vështire. Ajo zinte një vend të rendësishem ne botën shpirterore të shqiptareve dhe si rrjedhoje ishte pengesa më e madhe per te rrenjosur botëkuptimin materialist shkencor të partise ne shoqeri. Kështu shume autore të perzgjedhur nga diktatura filluan të shkruanin veprat apo artikuj me propagandë antifetare. Numri i botimeve me karakter ateist dhe fyes karshi fese u rrit ndjeshmë, duke zevendësuar kështu botimet me tematikë kulturore, historike, letrare apo fetare, si "Hylli i Dritës", "Leka", "Kumbona e së Dieles", "Kultura Islame" etj., botimi i të cilave ishte nëdërprerë, sa po komunistët moren pushtetin.

"Kultura Islame" ishte një revistë e përmuajshme kulturore, fetare, filozofike dhe letrare e drejtuar nga Komuniteti Musliman i Shqipërisë. Numri i parë i saj doli në shtyp në vitin 1939. Mbylljet në vitin 1945.

"Kumbona e se diellës" ishte një reviste fetare, kulturore e Famullise Shkodër. Numri i parë i saj doli në shtyp në janar të vitit 1938. Mbylljet në vitin 1944 dhe rifillon botimin pas rënies së regjimit komunist ne vitin 1992.

Vepër e autorit Arif Gashi, në të cilën vijet në dukje raportimes "njeriut të ri socialist" dhe fese.

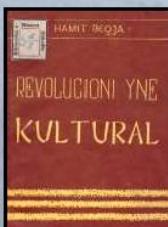

Vepër e autorit Hulusi Hako, e cila kishte në gënder fene dhe "zakonet e saj prapanike". Në këtë vepër autor nepermjet argumenteve "shkencore dhe ateiste" ve ne dukje se feja është "opium per populin".

Artikull i revistës "Hosteni", e cila ishte e vetmja revistë politike, humoristike dhe satirike gjatë regjimit komunist ne Shqipëri. Ajo u themelua në vitin 1945 dhe dilte ne treg çdo dy javë. Në gënder të aktivitetit të saj ishte satira dhe tallja karshi kundershtareve politikë, botes imperialiste dhe revisioniste, klerit dhe praktikave fetare.

Ekspositor me vepra kundër fese të ekspozuara në Muzeun Ateist të Shkodrës.

Vepër e autorit Hamit Beqja e botuar ne Tirane në vitin 1962. Në të trajtohen aspektet e revolucionit kulturor që po nderrmerrte vendi yne në vitet '60.

"Hylli i Dritës" ka qenë e para revistë e botuar në Shqipëri, me një program të qartë atdhetar, politik e kulturor. Ajo u bë shprehja e pastër e intellektualeve katolikë dhe e kryesise se Provinces Franceskane ne Shqipëri. Tri janë periudhat ne të cilat zhvilloi veprimtarinë e vet botuese "Hylli i Dritës": periudha e parë (1913 - 1914), periudha e dyte (1921 - 1924) dhe periudha e tërte (1930 - 1944).

VERIMTARIA ARMIGESORE E KLERIT KATOLIK SHQIPTAR 1945-1971

Libri me të cilin autor Rakip Beqaj mbrojtë doktoratën e tij. Ky libër trajtonte veprimtarinë e klerit katolik, si veprimtar armigesore ne kurrit të interesave të kombit. Libri u botua ne Tirane, ne vitin 1973.

Revista "Leka" ishte një reviste mëjore kulturore e drejtuar nga Eterit Jezuít. Themelohet ne prill të vitit 1929 dhe numri i saj i fundit eshte ne tetor të vitit 1944.

Hulusi Hako (Delvinë, 10 tetor 1930).

Ai ishte një nga propaganduesit e filozofise ateiste dhe ndihmoi ne lëvizjen e kohes kundër besimeve fetare dhe kulteve të besimit. Hulusi Hako është autor i një mori shkrimesh propagandistike antifetare dhe librash të kesaj fushe.

STATUTI I RI I KISHËS, NJË MARRËVESHJE E DETYRUAR

Përderisa dekretligji i vitit 1949 detyronte komunitetet fetare të hartonin statutet dhe rregulloret e tyre të reja, Kisha Katolike ngriti një komision të posaçem per hartimin e ketij statuti. Në shkurt të vitit 1950, Imzot Bernardin Shllaku mbloodi në Arqipeshkvine e Shkodres Asamblene e Pergjithshme të Klerit, per t'i paraqitur asaj një relacion të përgjithshem të komisionit si dhe një draft të pare të statutit, i cili ishte hartuar në paftim të plotë me dispozitat e Kodit Kanonik dhe doktrines se krishterë. Këtë draft qeveria komuniste e refuzoi, sepse binte në kundershtim me ligjin "Mbi Komunitetet Fetare". Ai nuk u pranua, sepse në kapitujt III dhe IV ishin të rregulluara çështjet e varesise administrative të Kishes Katolike direkt nga Selia e Shenjtë, gjë e cila binte ndesh pra me ligjin e mesiperm. Pas deshtimit të negociatave të para ndërmjet Shtetit dhe Kishes, në vitin 1951 Byroja Politike largoi Tuk Jakoven, i cili perfajesonte qeverinë dhe ngarkoi Mehmet Shehun. Ai ftoi te vetmin ipeshkev të gjalle që kishte ngelur, Imzot Bernardin Shllakun dhe nepermjet kercenimeve me vdekje e shtrengoi që të kishin një marrëveshje. Më 26 gershori 1951 në Shkodër u mblohdhen në Asamblene e Pergjithshme 57 meshtare nga 185 që kishin qene në vitin 1945. Pas shumë debateve statuti u miratua, por jo me dakortesine dhe firmen e të gjithave. Kështu kunder kundershtareve të Statutit menjehere do te fillonte perndjekja. Don Dede Malaj dhe Ate Konrad Gjolaj u arrestuan si pjesë e një grupi që kishte kryer "tradhi i ndaj atdheut" dhe "agitacion e propagande". Don Dede Malaj u pushkatua në maj të vitit 1959, ndersa Ate Konrad Gjolaj u denua me 25 vite burg. Nje tjeter gjyq që ka ngelur gjate në kujtesen e qytetareve të Shkodrës eshte ai kunder Don Ejell Kovacit. Në sallen e gjyqit të zhvilluar në kinema "Republika", motra e klerikut demaskoi Hilmi Seitin, si kryetar i Deges se Puneve të Brendshme, i cili kishte torturuar të vellane per te firmosur deklaratën e akuzave. Don Ejell Kovaci u pushkatua në vitin 1958.

Tuk Jakova (Shkodër, 20 shkurt 1914 - Tirane, 26 gusht 1959). Per qendrimin dhe pikëpamjet e tij në vitin 1951, ai u perjashtua si anetar i Byrose Politike. Në vitin 1958 shpallet tradhëtar dhe denohet me 20 vjet heqje lirie. Vdiq në vitin 1959, në rrëthana misterioze.

Nevzat Haznedari (1915-1984). Në vitet 1946-1949 ishte prokurori i Gjykatës në Lartë Ushtarake dhe nga viti 1952 deri në 1964 kryhetues i Drejtorisë së 7-të të Sigurimit të Shtetit. Përllogaritet pjesemarres ne rrëth 270 procese kryesore politike, shume pejtyre e dha kunder klerikeve, si prokuror ushtarak, hetues dhe ekzekutor.

Grup i akuzuar si agjentë të UDB-së Jugosllave me në krye Don Dede Malaj. Kjo foto perdorej nga propagada komuniste në shumë botime dhe ishte e eksposuar ne Muzeun Ateist të Shkodrës.

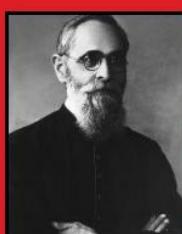
Hilmi Seiti ishte Kryetar i Deges se Puneve të Brendshme në Shkodër nga viti 1949 deri në vitin 1960. Përmendet si pjesemarres në tortura kunder disa klerikeve veçanërisht Don Ejell Kovacit dhe Postulantë Marie Tuci. Vdes në menyre misterioze në vitin 1960 në qytetin e Shkodrës.

Don Ejell Kovaci (Hajmel, 5 prill 1920 - Shkodër, 10 dhjetor 1958). Meshtari dioqezan, kundershtar i Statutit të Ri të Kishes. U arrestua në vitin 1958 dhe u akuzua se kishte organizuar vrashen e një aktivisti të organave të sigurimit të shtetit. U denua me vdekje pushkatim.

Mehmet Shehu (Corrush, 10 janar 1913 - Tirane, 18 dhjetor 1981). Minister i Brendshëm, i Mbrotjes dhe kryeministër i Republikës Populllore të Shqipërisë. Anetar i Byrose politike nga viti 1948 deri 1981. Në vitin 1981 shpallet tradhëtar. Versioni zyrtar i kohës tregon se kreu vetevasje në Tirane me 18 dhjetor 1981.

Jul Bonati (Shkodër, 24 maj 1874 - Durrës, 5 nëntor 1951). Klerik jezuit, mësues dhe studiues letërsie. Uarrestua më 25 mars 1946. Më 31 tetor 1947, u denua me 7 vjet burg. U torturua duke e mbyllur në çmen dinen e Durresit, ku më 5 maj 1951 u masakrua nga të çmen duri.

Pallati i Arqipeshkvise së Shkodrës, ku u mbajt Asambleja e Pergjithshme per Miratimin e Statutit të Kishes Katolike. Kjo rezidence eshte ndertuar ne vitin 1891 dhe eshte vepër e arkitektit Pietro Marubbi. Gjate regjimit komunist nga viti 1944 deri ne vitin 1967 pjeserisht ishte përdorur edhe nga oficerë të ndryshem, të cilët banonin në të. Me mbylljen e Katedrales dhe kthimin e saj në pallat sporti. Kjo godinë u përdor si hotel për sportistet.

Asambleja e Pergjithshme e Klerit Katolik Shqiptar, më 26 gershori 1951, ku u miratua Statuti i Ri i Kishes Katolike.

Don Kolec Prennushi (Shkodër, 2 janar 1902 - 2 korrik 1950). Meshtari dioqezan, njënder kundërshtuesit më të mëdhenj të Projektit Statutit të vitit 1950. U arrestua dhe vdiq nga torturat në hetuesinë e burgut në moshen 48 vjeçare.

SHEMBJA DHE SHKATËRIMI I "GURËVE TË BESIMIT"

Në fillimet e veta, diktatura komuniste edhe pse sekuestroi shumë pasuri të luajtshme dhe të paluajtshme nga komunitetetet fetare, një pjesë të objekteve të kultit ua la në përdorim, per të kryer të gjitha shërbesat fetare. Deri ne vitin 1967 shumë kisha, xhami dhe teqe vazhdonin funksionin e tyre rregullisht edhe pse presioni diktatorial ishte i lartë dhe frika per t'i frekuentuar ata nga ana e popullsisë ishte e madhe. Fjalimi "programatik" i mbajtur nga Enver Hoxha me 6 Shkurt 1967 "Revolucionarizimi i metejshem i partise dhe pushtetit", vuri në levizje "masat e gjera popullore, nxenes, punetore e kooperativiste" qe te finalizonin luftën kundër klerit me aksionin e mbylljes dhe shkaterrimit të objekteve të kultit. Me 15 shkurt nisi vendosja e fletë rrufeve në dyert e institucioneve fetare. Me 27 shkurt një urdhër sekret, i cili mbante firmen e Enver Hoxhes i dha hovin shkaterrimit në mase të objekteve të kultit. Objekti i pare i cili u shkaterra ishte Manastiri i Shen Vlashit në Durrës. Me rradhe filluan te shkaterrroheshin shume xhami, teqe dhe kisha ne te gjithe Shqiperine. Shume objekte te tjera u kthyen ne stalla, klube rinie, reparte ushtarake, depo ose magazina. Ne baze te raportit informativ "Mbi Rezultatet e para te luftes kundër fese dhe disa masa per thellimin e metejshem te saj", te dates 30 gusht 1967, ne Shqiperi ishin shkatruar gjithsej 2169 faltore, prejt te cilave 740 xhami, 609 kisha orthodhokse, 158 kisha katolike e 530 teqe. Bashkë me institucionet fetare u mor ne dorezim pasuria e tyre. Me dekret te Presidiumit te Kuvendit Popullor Nr. 4263 te vitit 1967 pasurite e paluajtshme te komuniteteve fetare i kaluan ne prone shtetit, ose ju dorezuan kooperativave. Kishat, xhamite, teqete etj., te cilat ndodheshin ne qytete i kaluan komiteteve ekzekutive, kurse ato ne fshatra i kaluan kooperativave buqesore. Gjendja e arkave dhe llogarive rrjedhese te te gjitha institucioneve fetare deri ne fund te muajit mars te atij viti ishte 19.593.070 leke. Te gjitha keto te dhena paraqiteshin si nje sukses i arritur nga shteti komunist, ne nje kohe fare te shkurter.

Luftha kunder fesë zhvillohej e është nepermjet ndalimit te vendosje se emrave te tradites fetare foshnjeve te sapolindura. Fotoja paraqet një artikull të gazetes "Jeta e Re", 24 korrik 1968. Kjo gazete ishte organ i Komitetit te PPSH-së se Rrethit Shkodër.

Pamje e marrë nga momenti i mbylljes
dhe grabitjes se bazës materiale të
institucioneve fetare. Kjo pamje
përdorej gjérësisht në dokumentarët
e kohës.

Katedralja e Shen Shtjefnijt në Shkodër ka filluar të ndërtohet me 7 prill 1858. Në vitin 1967 kjo kishë mbyllet dhe brenda saj bëhen njerëzit te mëdha ne struktura, duke e shndërruar në pallat sporti.

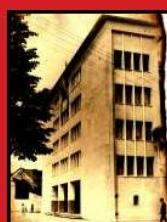
Në vitin 1967 filluan takimet propagandistike në lagjet e qytetarëve. Temat e diskutimit ishin me karakter demaskues dhe denigrues kushtet e së pafajshesve të saj.

...Mnozí populári využívají klasického stylu a představují klasickou, slavnou lidovou glazaturu a řezavé folky, ale mnozí i modifikuji klasický styl. Fakt je, že skvěle se až dovedou mít nekomplektností, a i v tomto kontextu je hudební kompozice významnou. Vlastnosti žánru jsou však významnější, než klasický styl. Klasický styl je významnější než jiné klasické žánry, včetně i vlastnosti klasického žánru. Klasický žánr je tedy významnější než jiné žánry, než i vlastnosti klasického žánru. Tedy je u významných klasických žánrů, než je u významných klasických žánrů, ...²⁸³

Pjesë e shkëputur nga veprat e diktatorit Enver Hoxha, ku ai shpreh mendin e tij mbi mbilljen e institucioneve fatare.

Xhamia e Fushë Çelës ishte ndertuar gjatë periudhës osmane në qytetin e Shkodrës. Bashkë me Kishën e Shën Françeskut ishin dy objektit më të rëndësishme fetare në qendren e qytetit. Kjo xhami shkatërrohet në vitin 1964 dhe rindertohet në vitin 1994.

Kisha e Shën Frangoskut në Shkodër filloj të ndërtohet në vitin 1878, bashkë me kuvendin frangoskan. Në vitin 1967, kisha mbyllitet dhe shndërrohet në kinema "Punëtori" dhe sii tille shërben deri në vitin 1991. Fotoja tregon ndërhyrjen në fasadën kryesore, duke iah humbur karakteristikat e saj si objekt kult. Kjo foto ishte pjesë e arkivit të Muzeut Arkeologjik.

Kisha e Shën Mërisë në Vau Dejës, Shkodër ishte një kishë me arkitekturë romano-gotike, e ndërtuar në shekullin XIII dhe e shkatërruar më 30 Maj 1969, duke e hedhur në erë me dinamit. Në kohën e shkatërrimit ndërtesa ishte lëvizari monumentar i Shqipërisë.

Pamje e marrë nga shkatërrimi i minaresë së nje xhamie. Ky material përdorej gjëresisht ne dokumentaret e kohes per dellime propagandistike.

Kisha e Shén Nikollës në Shkodër e kthyer në palestër sportive ne vitin 1967. Pas një periudhë të shkurter shkaterrohet plotësisht nga shteti, duke përdorur takjet e ushtrise.

Xhamia e Plumbit ose Xhamia e Mehmet pashe Bushatit është një xhami historike dhe monument kulturore i kategorisë së parë në Shkodër. Ëndertuar në vitet 1773-1774 është xhamia osmane më e madhe në të gjithë Shqipërinë. Në vitin 1967 minareja e saj shkaterron. Në vitin 1990 zhvillohet ceremonia e parë fetare e ritit mysliman pas 23 vitesh ndërprerje.

VITI 1967, ËNDRRËA E NJË SPASTRIMI PËRFUNDIMTAR

Dekreti nr. 4337, i datës 13 nentor 1967 shfuqizoi të gjitha ligjet dhe dekretet e mëparshme mbi komunitetet fetare dhe statutet e tyre. Ky vendim normalisht binte ndesh me çdo lloj të drejtë te sanksionuar në Konventat Ndërkombëtare, por për Partinë Komuniste nuk kishte aspak rënësi, perkundrazi, ky ishte vetëm fillimi i një vale të re persekutimi kunder klerikeve të ngelur ende gjalle. Në vitin 1966 ishin arrestuar Haxhi Hafiz Sabri Koçi dhe Haxhi Faik Hoxha, dy klerikë të lartë të besimit mysliman. Po ashtu ndër gjyqet e para që zhvillohen në atë perjurdhë kunder klerit ishte ai i prillit të vitit 1968. Në Kishën e Motrave Stigmatine, të kthyer në sallë gjyqesh,aku zohen dhe denohen me pushkatim Don Zef Bici dhe Don Mark Dushi, ndërsa me burg Don Frano Illia, Atë Gegë Luma, Don Mark Hasi, Alfons Radovani dhe Kole Marlacaj. Po në të njëjtën sallë dhe në të njëtin vit dalin në gjyq dhe denohen me burg Atë Zef Pllumi dhe Don Nikolle Mazreku. Në ndër historite me të trishta të fillim vitezë '70 ishte edhe ajo e Don Shtjefen Kurtit. Pasi kishte kryer 17 vjet burg dhe ishte liruar në vitin 1963, ai u arrestua persëri në gershori të vitit 1970. Akuzohet se "kishte agjituar e propaganduar për minimin e dobesimin e pushtetit popullor". Kështu u denua me pushkatim dhe u ekzekutua në tetor të vitit 1971. Por e verteta e dënimit të tij ishte se ai kishte pagezuar një foshnjë të porsalindur dhe iati i kishte vendosur foshnjës një emer të traditës katolike. Kleriku i fundit i dënuar me pushkatim gjate diktatures komuniste ishte Don Mikel Beltoja. Ai u arrestua në vitin 1973 dhe u pushkatua pothuajse 1 vit me vone, në shkurt të vitit 1974.

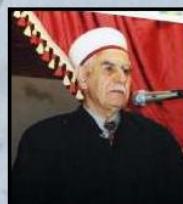
Rakip Beqaj i lindur në vitin 1925 në Prognat të Kurveleshit. Ishte hetues dhe oficer sigurimi. Nga viti 1962 deri në vitin 1969 ishte zv. kryefar i Deges se Punës të Brendshme të Shkodrës, vite keto ku u dënuan një numer i madh klerikesh.

Feçor Shehu (26 mars 1926 - 15 shtator 1983). Minister i Brendshëm dhe drejtëor i Sigurimit i Shtetit. Nga viti 1960 deri ne vitin 1967 sherbeu si Kryetar i Deges se Punës të Brendshme në Shkodër. Më 22 mars 1982 arrestohet dhe ekzekutohet me vdekje.

Shyqri Çoku (1929 - 2018). Hetues dhe shef i seksionit të hetuesisë në Degen e Punës të Brendshme të Shkodrës në vitet '60-'80'. Pjesemarres ne mbi 90 procese politike, sidomos ne ato kunder klerit. Permendet si pjesemarres ne tortura kunder klerikeve.

Haxhi Faik Hoxha (Shkodër 14 prill 1930 - 12 maj 2011) ishte hoxhë dhe profesor në medresën e Tiranës. Në vitin 1966 arrestohet dhe vuan 23 vite burg, deri në vitin 1989.

Momenti i ndalimit të Atë Zef Pllumit (Bogë, 28 gusht 1924 - Rome, 25 shtator 2007) nga forcët kufitare, në malet e Shqiperise Vëriore, ne tentative për arratisje ne ish-Jugosllavi. Kjo foto ka gjeni e eksposuar ne Muzeun Ateist të Shkodrës.

Procesverbal i ekzekutimit me pushkatim i Don Shtjefen Kurtit (Ferizaj, 24 dhjetor 1898 - Fushe Krujë, 20 tetor 1971). Në këtë procesverbal përshtruhen nga hetuesi castet e fundit të jetes së klerikut. U shpall i lum nga Selia e Shenjte me 5 nentor 2016.

Momenti nga gjyqi i zhvilluar në kishën e Motrave Stigmatine. Në gender dy të akuzuarit të denuar me vdekje, Don Zef Bici dhe Don Mark Dushi.

Ernest Simoni (18 tetor 1928). Kardinali i dyte shqiptar i shuguruar me 9 tetor 2016 nga Papa Françesku. Më 24 dhjetor 1963 u arrestua nga Sigurni i Shtetit, sepse kishte celebruar meshe për shpirtin e Presidentit amerikan John Fitzgerald Kennedy. U denua me vdekje, por ky dënim u ndërrua në burg dhe pune të rende për 25 vite. Ai u lirua pas 18 vitesh, falë një amnistie.

Monsignor Ernest Coba (Vau i Dejes, 16 shkurt 1913 - Burgu i Tiranës, 8 janar 1980). Klerik i lartë katolik. Uarrestua më 29 prill të vitit 1976. Më 29 prill 1977, gjykata e Rrethit të Shkodrës, e denoi me 25 vite burg. Denimin e vuajti në burgun e Tiranës, ku vdiq në mënyrë misterioze, pas një injekzioni që iu bë në spitalin e burgut.

Letra që Atë Pjetër Meshkalla S.J. (Shkoder, 25 shtator 1901 - 28 korrik 1988) i shkruan Kryeministrin të asaj kohe, Mehmet Shehu. Më 29 prill 1967, në Institutin Pedagogjik të Shkodrës, u organizua një mbledhje për "demaskimin e veprimitarise se tij të drejtë klerit. Më 19 korrik të po atij viti, me vendim nr. 44, gjykata e Shkodrës e denoi me 10 vjet heqje lirie dhe konfiskim të pasurisë për "agitacion e propagandë". Pas linjimit me 1978, u internua në kampin e Vlores.

MUZEU ATEIST, SHEMBULL I UTOPISE SË REGJIMIT KOMUNIST

Më 10 korrik 1968 u inagurua në Shkodër eksposita ateiste me titull "Mbi rolin reaksionar të fesë" e cila qendroi e hapur për 5 vjet. Ajo ishte konceptuar edhe si ekspozite shëtuese në fshatra, malesi dhe zona industriale. Në prag të punimeve të Kongresit VII të gruas që do të zhvillohej në Shkodër (në ndertesen e Katedrales së kthyer në Pallat Sporti) me 9 Qershor 1973, eksposita u shderrua në "Muze Ateist" me propagandë antifetare. Pushteti i kohës u mburr me këtë Muze, sepse ishte i vetmi i këtij lloji në Bote. Në hyrje të muzeut u vendos citati i Marksit: "Feja eshtë opium për popullin". Hapesira ekspozuese ishte endare në të dy katet e godines dhe trajtonte tema të ndryshme. Dy pavione ekspozues ishin te vendosur në katin e pare dhe kishin të benin me "traditën e popullit shqiptar ne luftën kundër fesë dhe klerit" dhe me "lëvizjen e revolucionare popullore të vitit 1967, kundër fesë dhe bazës materiale të saj". Në katin e dyte ishin te vendosur tre pavione të tjere ekspozues, që kishin të benim me "karakterin anti-shkencor dhe reaksionar të ideologjisë fetare", "me fenë si vegel politike të klasave sunduese dhe pushtuese" dhe me "deshtimin e veprimtarisë kunderevolucionare të klerit pas pushtimit". Në stendat e secilisit pavion ishin ekspozuar, dokumenta, foto, materiale të ndryshme që synonin të evidentonin rolin armiqesor dhe reaksionar të klerit, sidomos atij katolik, si shërbetor i Vatikanit dhe i imperializmit. Po ashtu ky muze kishte edhe një ekspozitë lëvizëse të përbërë nga 23 stenda, e cila ekspozohej në zona të ndryshme jo vetem të Shkodrës, por edhe Shqipërisë.

Vizitorët e këtij muzeu ishin nxënës shkollash, kolektive pune, anëtarë të partive komuniste të vendeve të tjera që vizitonin Shqipërinë, si dhe turiste të huaj. Muzeu Ateist qendroi i hapur deri me 13 dhjetor të vitit 1990. Godina ku ishte i vendosur ky muze u sulmua dhe u tentua të shkatërrrohej, në të njejtën ditë kur në Shkodër ndodhi tentativa per rrezimin e bustit të Enver Hoxhës.

Ekspozitorë me bazë materiale të fesë. Objektit ishin marrë nga kishat dhe xhamitë e mbyllura në vitin 1967.

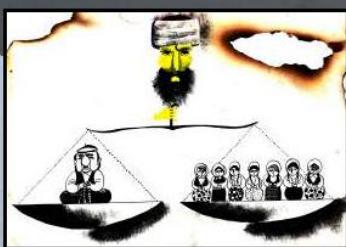
Piktura e famshme "Dy rrugët" e Kolë Idromenos. Kjo pikturë ishte e ekspozuar në katin e dyte të muzeut. Sot kjo pikturë ekspozohet në Muzeun Historik të Shkodrës.

Poster i kopertinë i ekspozitës lëvizëse "Mbi rolin reaksionar të fesë".

"Feja si ideologji e mjerimit". Poster propagandistik i ekspozuar në muze.

Një nga mjetet propagandistike ishte edhe karikatura. E tilë ishte edhe kjo karikaturë, tallese ka shkri besimit mysliman, pjesë e arkivit të Muzeut Ateist, në të cilën dallohen edhe gjurmët e djegies që populli tentoi t'i bënte fondit të këtij muzeu më 13 dhjetor 1990.

Artikull i gazetës "Jeta e Re", korrik 1968, në të cilin trajtohet numri i vizitorëve për ekspozitën "Mbi rolin reaksionar të fesë".

Godina e Muzeut Ateist te Shkodrës ishte e vendosur në qendër të qytetit. Godina ishte një prone private e sekuestruar nga shteti komunist.

Hyrja kryesore e Muzeut Ateist.

Pamje nga bren da e Muzeut Ateist, ku dallon posteri kryesor propagandistik i këtij muzeu.

Poster ekspozues, i cili vinte në dukje numrin e objekteve të kultit në rajonin e veriut, para dje pas vitit 1967. E gjitha shqerohej me shpjegime propagandistike, si një sukses madh i shtetit komunist.

Dallimi dhe diferenca mes "njjerut të ri" dhe "njjerut të vjetër".

ZËVENDËSIMI I FESTAVE FETARE ME FESTA TË IDEOLOGJISË KOMUNISTE

Festat tradicionale fetare ishin mjaft të përhapura në Shqipëri. Ato festoheshin rregullisht nga shoqeria shqiptare. Po ashtu edhe bashkesite fetare i kremonin ato me solemnitet, duke organizuar shpeshherë ceremoni madheshtore që mbeteshin gjate ne mendjen e njerezve. Kështu drejtuesit e shtetit komunist shqiptar menduan mire, qe të gjitha festat dhe organizimet fetare të ndaloheshin dhe të zëvendësohen me festa dhe celebime komuniste. Festat e Pashkës, Krishtlindjes, Bajramit etj, do të fshiheshin nga kalendaret e familjeve dhe vendin e tyre do ta zinin 11 janari si festa e Republikës, 8 nentori si dita e themelimit te PKSH, 1 maji si dita e solidaritetit ndërkombtar te punonjesve dhe 29 nentori si festa e çlirimit. Të gjitha keto festa komuniste ishin me karakter politik. Raporti i festave me karakter shoqeror e popullor kundrejt atyre me karakter politik bëhet me i qarte nese i rendisim te gjitha: 1 Janari - dita e vitit te ri, 7 marsi - festa e mesuesit, 8 marsi - festa e gruas, 25 prilli - dita e kufirit, 5 maji - dita e deshmoreve, 10 korriku - festa e ushtrise, 1 qershor - festa e femijeve etj. Me perjashtim te dites se vitit te ri, nuk mbeti asnje festë me karakter popullor e shoqeror, pasiqe edhe festa si ajo e mesuesit, gruas dhe femijeve moren ngjyrim te dendur politik. Ndërsa ne kuadrin e festave lokale mund te hynin: dita e minatorit, dita e naftetarit, dita e transportit, pritja dhe përcjellja e vullnetareve qe shkojn neper aksione etj. Materiali "Mbi festat e reja socialistë" u pergatit nga sektori i edukimit ne KO te PPSH, me 30 maj 1967. Ne krye te hartimit dhe zbatimit te ketij projekti ishte Sekretari i KO te PPSH, Ramiz Alia. Hartuesit e ketij materiali duhej te mendonin mire se si njerezit do kalonin kohen e lire dhe çfare do te benin jashtë orarit te punes dhe mbi te gjitha çfare do te benin gjate diteve festive, sidomos te dielave. Edhe pse keto festime vazhduan dhe u kremtuan deri ne fundin e diktatures, festat tradicionale fetare nuk u zëvendesuan asnjehere ne shpirtin dhe kujtesen e shoqerise shqiptare. Ato mbijetuan ne shtepite dhe familjet brez pas brezi, per t'u rikthyer edhe ne herë publikisht pas viteve '90.

Karnavalet ishin një festë e zakonshme në qytetin e Shkodrës. Pas vitit 1967 ata filluan të festoheshin duke tallur fene dhe duke demas kuar rolin e klerikëve.

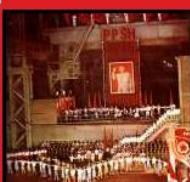

Foto propagandistike, në të cilën shfaqen tri vajza duke ngrënë në jé molle. Kjo foto eshte e frymëzuar nga tregimi bibrlik, ku Eva Kafshon frutin e "Peimes se ndaluar" dhe Zoti e debon atë nga Edeni bashkë me Adamin.

Nje nga festat me të rëndësishme të shtetit komunist ishte Dita e 1 Majit. Gjatë kësaj dite zhvilloheshin parada te shumta, sidomos në kryeqytet.

Zakonisht në raste festash apo përvjetoresh organizoheshin aktivitete ne fabrika, ndermarrje apo kolektive punetore.

"Festa e Gruas" kishte një rëndësi të vecantë për diktaturen komuniste. Ky ishte një poster propagandistik, që perdorej shpesh në botimet e kohes.

Parakalim me rastin e "Festës së Pionerit".

Nje nga përvjetoret me të rëndësishem per shtetin komunist ishte edhe ai i krijuar te Sigurimit te Shtetit. Ky eshte një poster propagandistik, i cili perdorej shpesh në botimet e kohes.

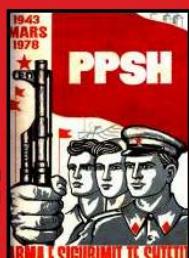

Foto propagandistike e kohes, në të cilën shfaqen diktatori Enver Hoxha dhe Kryeministri Mehmet Shehu, gjatë festimeve në një kopsht femijesh per Vitin e Ri.

Nje nga celebimet tradicionale fetare qe zhvillohej në Shkodër, para viteve të regjimit komunist. Pas instalimit të regjimit, të gjitha keto celebime u ndaluan nga shteti.

"Festa e Republikës" bashkë me "Festen e Çlirimit" ishin festat kryesore të shtetit komunist. Nje rol te rendesishem propagandistik ne kete drejtim luan edhe artist figurative. Kjo eshte një tablo e piktorit Fatmir Haxhiu titulluar "Shpallja e Republikës" e vitit 1976.

Përcjellja e vullnetareve ne aksion ishte një ngaj zakonet lokale te kohes. Zakonisht aksionet e vullnetareve zhvilloheshin ne fundjavet.

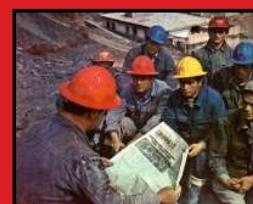

Foto me karakter propagandistik, qe deshmon rendesine qe i kushtonin minatoret gazetes "Zen i Popullit". Kjo gazete ishte organ i Partise Komuniste se Shqiperise.

Foto propagandistike e kohes, në të cilën shfaqen diktatori Enver Hoxha dhe Kryeministri Mehmet Shehu, gjatë festimeve në një kopsht femijesh per Vitin e Ri.

NËNË TEREZA DHE MARRËDHËNIA E PAMUNDUR ME SHQIPËRINË KOMUNISTE

Në fillimin e viteve '70, kohë kur Nënë Tereza mësoi për sëmundjen e nënës se saj, ajo i dendësoi përpjekjet per t'iu dhënë mundësi që të vizitonë Shqipërinë. Shkoi të takonte përfaqësuesin e Ambasadës Shqiptare në Romë me shpresë që të pakten do t'i lejohej të viziton te vendin e saj. Ajo ishte larguar nga Shqipëria në vitin 1928 dhe që nga ajo kohë nuk kishte takuar me të emen dhe të motren, të cilat jetonin në Tiranë, ne kushte relativisht të veshira. Pasq merr vesh se nena e saj ishte e sémurë, ajo bëri çdo përpjekje për ta transferuar në Romë, që të kurohej. Përpjekjet e saj ishin të kota, pasi nga Ambasada në Romë nuk mori asnjehere pergjigje. E ema, Drande Bojaxhiu vdiq me 12 korrik 1972, duke mos arritur të shihet edhe një herë të bijen misionare në Indi. Në vitin 1985, ndërsa në mbledhjen e Organizates se Kombeve të Bashkuara Nënë Tereza ishte e ftuar të mbante një fjalim, përfaqësuesit e shtetit komunist shqiptar kishin braktisur sallën në shenje proteste. Padyshim ishte një ndër pikat me të uleta të geverisë komuniste, e cila arriti derisa të perbuze humanisten shqiptare. Nënë Tereza arriti të hyje në Shqipëri në gusht të vitit 1989, kater vjet pas vdekjes së Hoxhës dhe pak muaj përrapa se regjimi komunist t'ë rrëzohej nga demonstratat e studenteve. Gjatë qendrimit në Shqipëri ajo vizitoi varret e nënës dhe të motrës, duke qëndruar në lutje dhe duke vendosur lule. Po ashtu do të ndalonte edhe të varri i Enver Hoxhës, duke vendosur edhe aty një tufë me lule dhe duke qëndruar për disa momente në lutje. Pas vizites së pare, ajo do të kthehet shpesh në Shqipëri, sidomos në vitet 1991-1993, duke dhënë një kontribut të jashtezakonshëm, me misione humanitare dhe mjekesore.

Nënë Tereza takohet me udhëheqësin e Shtetit Shqiptar të asaj kohë, Ramiz Alia. Ky i fundit me pretendimin se nuk e lejonte Kushtetuta nuk i siguron asaj dot një shteti, ne të cilin do të vendoseshin "Misionaret e Bamiresise", të cilat do të shërbenin dhe do të kujdeseshin për të gjithë njerezit në nevoje.

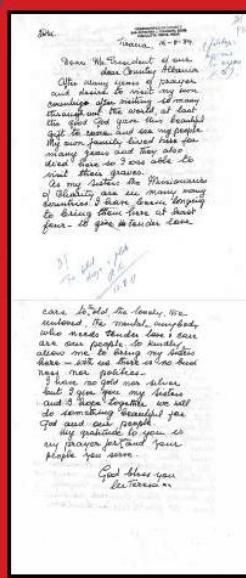
Artistja Marie Kraja ishte i vetmi kontakt që Nënë Tereza kishte në Shqipëri gjatë periudhës së regjimit komunist. Ajo ishte kujdesur për nënës e saj dhe të motren, gjë për të cilën Nënë Tereza ishte shumë mirenjohëse dhe kete gjë ia shprehte vazhdimisht ne letrat që ato shkembnin me njera-tjetren.

Gjatë vizitave të saj në Shkodër, Nënë Tereza zhvillon takime edhe me përfaqësues të komuniteteve të tjera fetare. Në takim i rënës ishmë është ai që zhvillohet mes saj dhe Haxhi Hafiz Sabri Koçit, i cili kishte pak kohë që shijonte lirinë, pas 20 viteve të kaluar në burgjet komuniste.

Momenti me prekes gjatë vizites së pare ne Shqipëri është siqurisht kur Nënë Tereza shkon per here të pare te varri i nënës dhe motrës se saj. Ajo qëndron për disa çaste në lutje dhe më pas vendos lule.

Letra që Nënë Tereza i dërgoi Ramiz Alisë, më 16 gusht 1989. Në këtë leter ajo i luten që ta lejoje të vizitojë Shqipërinë.

Nënë Tereza, emri i saj i plotë ishte Anjezë Gonxhe Bojaxhiu, (26 gusht 1910 - 5 shtator 1997). Ajo ishte murgeshe katolike me origjine shqiptare, im duri në Shkup, atëherë pjesë e vilajetit të Kosovës. Pas moshes 18 vjeçare shpëmguet ne Irlanda ku fillon jetën rregulllore. Pastaj jeten e saj e vazhdon në Indi, aty ku do të themelojë Kongregacionin e saj "Misionaret e Bamiresise". Më 19 tetor 2013 ajo shpallet e lume nga Selia e Shenjtë, në dërsë kanonizimi i saj është bere me 4 shtator 2016, duke shpalur Shen Tereza e Kalkutes.

Gjatë vizitës së pare në Shqipëri, Nënë Tereza e presin Nexhmije Hoxha, e veja e Enver Hoxhës dhe kusherrira e saj Dr. Adelina Mazrek.

Më 1993, Papa Gjon Paul II vizitoi Shqipërinë. Behej fjalë për vizitën e pare të një Pape në historinë e vendit. Përveç autoriteteteve me të larta shtetërore, Papa takon edhe Nënë Tereza, me të cilën zhvillon një takim të perzermert.

Mësja e parë në Katedralen e Shkodrës, pas lirisë së fese, është celebruar në mars të vitit 1991. Aty merrin pjesë ato pak meshtare, të cilët kishin mbetur gjallë nga burgjet komuniste. Ndërt edhe Ate Zef Pillumi, frati franceskan, që 25 vite të jetës i kishte kaluar në burgjet dhe kamptet e punës të gjithë Shqipërise.

NËNTOR 1990, FEJA E NDEZUR NË ZEMRAT E NJERËZVE

Viti 1990 ishte viti i ndryshimeve të mëdha jo vetëm në Europën Lindore, por edhe për Shqiperinë. Kështu diten e 4 nentorit të vitit 1990, një prift katolik, i cili ishte liruar nga burgu në prillin e vitit 1989, i thirrur nga një banor i lagjes afer varrezave katolike të Rrmajit, do të kremlonte vetem për disa të pranishem një celebim eukaristik, i cili do të zgjaste vetëm pak minuta. E gjitha ishte sajtar per momentin dhe normalisht nuk kishte asnjë lloj organizimi, sepse njerezit e pranishem në varreza ishin aty per te perkujtuar të dashurit e tyre. Don Simon Jubani, kleriku që kishte vuajtur burgjeve të komunizmit per më shume se 25 vite, shpalli diten 11 nentor si dite kur do kremltohej mësha e pare pas vitit 1967. Të rinxjtë shkodrane dhe jo vetëm u kujdesën vullnetarisht per organizimin dhe mbarevajtjen. Ngjarja mori përmasa të jashtezakonshme. Mbare populli i Shkodrës, pa asnjë lloj dallimi fetar, kontribuoi financiarisht per punimet restauruese që u realizuan brenda javes. Kështu me 11 nentor, mbi pesedhjete mijë vetë, nga qyteti dhe fshatrat, ne oren 11.00, u drejtuan per tek Varrezat Katolike, ku u celebua mësha e pare pas 23 vitesh. Pas disa ditesh i njëjtë organizim vazhdoi edhe në Xhamine e Plumbit, ku u mbajt celebimi i pare i rritit mysliman. Mbare qytetaret e Shkodrës me datë 16 nentor, pa dallim feje ishin bashkë edhe një here, duke i dhene perseri një goditje të forte diktature komuniste. Hafiz Sabri Koçi, një klerik mysliman, i cili kishte vuajtur burgjeve komuniste per dy dekada ishte ai që udhëhoqi gjithë celebimin. Në mars të vitit 1991 në Katedralen e Shkodrës kremltohet mësha e pare, që nga koha që objekti ishte kthyer në pallat sporti. Po kështu qytetaret u drejtuan ne të gjithe ato objekte që i kishin shpëtuar vales shkaterruese, duke i rikthyer edhe një here në identitetin e meparshmem. Gjithashu komunitetet fetare rindertuan edhe një here një pjesë te madhe te objekteve te shkaterruara.

Momenti i kremitimit të shërbesës së parë fetare të rritit mysliman në Xhamine e Plumbit. Besimtaret e mbledhur atë dite pa dallim feje kishin mbushur plot zonën perreth, poshtë Kalase Rozafa.

7 Mars 1991, momenti kur baza materiale e Pallatit të Sportit zevendësohet me bazën materiale të Katedrales, për të kremluar mëshën e pare. Dallohet në sfond pikatura e "Zojës së Shkodrës", e cila kishte qenë për shumë vite pjesë e fondit të Muzeut Ateist.

Besimtari të shumtë duke restauruar kapelën e Varrezave të Rrmajit. Kjo kapelë pas mbylljes së saj ishte shnderruar në një depo.

14 dhjetor 1990. Në ditë pasi mbylli Muzeu Ateist i Shkodrës, besimtaret sjellin nga ky muze tek Varrezat e Rrmajit një pjesë të mirë të bazës materiale të kishave, që ishin mbyllur në vitin 1967.

Don Simon Jubani (Shkodër, 8 mars 1927 - 12 korrik 2011). Prift dioqezan i burgosur nga regjimi komunist per 26 vite. U arrestua në vitin 1963 dhe u lirua nga burgu në vitin 1989. Ishte i burgosur në bërgun famekëq të Burrelit.

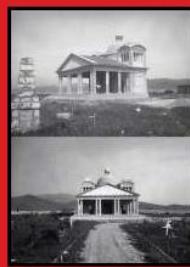
Cinari i Varrezave të Rrmajit i njohur edhe si Cinari i Zef Zorbës. Pranë ketij cinari, pas murit të varrezave janë ekzekutuar gjatë regjimit komunist një numër i madh klerikesh dhe kun dërshtarësh të sistemit.

Haxhi Hafiz Sabri Koçi, (Orenji, 13 maj 1921 - Shkodër, 18 gershori 2004) Hoxhe mysliman i burgosur nga regjimi komunist per 20 vite. Arrestohet me 4 gershori të vitit 1966 dhe lirohet nga burgu 22 tetor 1986. Pjesë më të madhe të dënimit e kryen në Kampin famëkëq të Spacit.

Besimtari duke u drejtuar për tek Kisha e Shen Francesikut, për ta rikthyer atë edhe një here në funksionin e saj si objekt kulti.

Kapela e Varrezave të Rrmajit ishte projektuar dhe ndertuar nga Ing. Luđovic Zojzi në vitin 1937. Këto varreza gjenden në periferi të qytetit të Shkodrës, pranë Lumit Kir dhe njihen si varreza katolike që në vitin 1600. Pas vitit 1967 mbyllen nga shteti komunist.

Foto që tregon caste nga ceremonia fetare e 16 nentorit 1990. Dallohen qartë Haxhi Hafiz Sabri Koçi dhe një numer i madh besimtarësh.

Momenti i kremitimit të mesës së parë me 11 nentor 1990, ku merrin pjesë mijëra besimtarë nga Shkodra dhe jo vetem.

NË VEND TË EPILOGUT

Kleri Katolik

Pushkatuar

Imzot Frano Gjini (1886 - 1948)
 Imzot Gjergj Volaj (1904 - 1948)
 Imzot Nikollë Deda (1890 - 1948)
 Don Nikollë Noga (TUSA) (1895 - 1946)
 Atë Mati Prennushi OFM. (1882 - 1948)
 Atë Ciprian Nika OFM. (1900 - 1948)
 Atë Lekë Luli OFM. (1908 - 1944).
 Atë Leonard Targaj OFM. (1910 - 1945)
 Don Lazer Shantoja (1892 - 1945)
 Don Ndre Zadeja (1891 - 1945)
 Don Mark Gjani (1909 - 1945)
 Atë Papa Pandi (1909 - 1945)
 Atë Anton Harapi OFM. (1888 - 1946)
 Atë Giovanni Fausti SJ. (1899 - 1946)
 Atë Daniel Dajani SJ. (1906 - 1946)
 Atë Gjon Shillaku OFM. (1907 - 1946)
 Don Nikollë Gazulli (1893 - 1946)
 Don Alfons Tracki (1892 - 1946)
 Don Luigi Pici (1907 - 1946)
 Don Josef Marxen (1901 - 1946)
 Atë Bernardin Llupi OFM. (1894 - 1946)
 Don Luigi Prennushi (1896 - 1947)
 Don Dede Maçaj (1920 - 1947)
 Don Anton Zogaj (1905 - 1948)
 Don Ejell Kovaçi (1920 - 1958)
 Don Dede Malaj (1920 - 1959)
 Don Zef Bici (1919 - 1968)
 Don Mark Dushi (1920 - 1968)
 Don Marin Shkurti (1933 - 1969)
 Don Shtjefën Kurti (1898 - 1971)
 Don Mikel Beltoja (1935 - 1974)
 Seminaristi Mark Çuni (1919 - 1946)

Të vdekur në burgje e punë të detyruar

Imzot Vinçenc Prennushi OFM (1885 - 1949) Imzot Ernest Cobë (1913 - 1980)
 Don Mark Bicaj (1911 - 1946)
 Don Nikollë Shelqeti (1892 - 1947)
 Don Ejell Deda (1917 - 1948)
 Don Nikollë Laskaj (1898 - 1948)
 Atë Gaspér Suma OFM (1897 - 1950)
 Atë Pal Dodaj OFM (1880 - 1951)
 Atë Karlo Serreqi OFM (1911 - 1954)
 Atë Klement Miraj OFM (1882 - 1956)
 Atë Rrok Gurashi OFM (1894 - 1965)
 Atë Josif Papamihali (1912 - 1948),
 Don Rrok Frisku (1892 - 1956)
 Don Pjetër Noga (Tusha) (1873 - 1958)
 Don Anton Doçi (1920 - 1973)
 Don Mark Hasi (1920 - 1981)
 Don Lec Sahatçija (1906 - 1986)
 Don Nikollë Gjini (1911 - 1987)
 Don Pjetër Gruda (1922 - 1989)

Vdekurnë tortura

Atë Lorenc Mitrovic OFM (1943)
 Atë Bernardin Palaj OFM (1946)
 Atë Serafin Koda OFM (1947)
 Imzot Frano Gjuraj (1947)
 Fratel Gjon Pantalia (1947)
 Don Aleksandër Sirdani (1948)
 Don Anton Muzaj (1948)
 Don Pjetër Çuni (1948)
 Don Dede Plani (1949)
 Don Jake Bushati (1949)
 Don Kolec Prennushi (1950)
 Imzot Jul Bonati (1951)
 Don Lazer Jubani (1982)

Klerikë që u zhdukën nga Sigurimi i Shtetit
 Don Matish Lisna (1924 - helmatisur 1958)
 Don Prekë Nikçji (1921 - aksidentalisht 1974)
 Don Lazer Sheldija (1928 - 1988, vrarë në SHBA)

Të burgosur

Imzot Gjergj Haberi (1874 - 1950)
 Don Zef Shtufi (1879 - 1950)
 Don Ndoc Nikaj (1864 - 1951)
 Don Mark Shillaku (1865 - 1951)
 Imzot Bernardin Shillaku OFM (1875 - 1956)
 Atë Buon Gjeçaj OFM (1870 - 1957)
 Atë Pal Çurçja OFM (1878 - 1957)
 Atë Pashko Gjadri SJ (1877 - 1960)
 Don Nikoll Kimza (1878 - 1960)
 Don Ndoc Suma (1887 - 1962)
 Don Tomë Lacaj (1898 - 1962)
 Atë Marin Sirdani OFM (1885 - 1962)
 Don Vlash Muçaj (1918 - 1963)
 Atë Leonard Shajaku OFM (1887 - 1964)
 Don Mëhill Çuni (1871 - 1965)
 Atë Çiril Cani OFM (1875 - 1967)
 Don Lazer Dedi (1919 - 1967)
 Don Prenkë Qafalja (1900 - 1967)
 Don Ndoc Shillaku (1886 - 1967)
 Don Ndre Lufi (1878 - 1969)
 Atë Florian Berisha SJ (1897 - 1970)
 Atë Mark Harapi SJ (1890 - 1974)
 Atë Marjan Prela OFM (1885 - 1974)
 Atë Gjon Karma SJ (1896 - 1975)
 Don Pal Gjini (1905 - 1975)
 Atë Alfons Cuni OFM (1900 - 1976)
 Don Ndue Soku (1922 - 1976)
 Don Lekë Dredhaj (1899 - 1976)
 Atë Mëhill Miraj OFM (1909 - 1978)
 Don Injac Gjoka (1916 - 1979)
 Atë Gegë Lumaj OFM (1904 - 1980)
 Atë Donat Kurti OFM (1903 - 1983)
 Atë Mëhill Troshani SJ (1904 - 1983)
 Atë Sebastian Deda OFM (1916 - 1984)
 Atë Filip Mazrekullu OFM (1913 - 1984)
 Atë Frano Kiri OFM (1902 - 1986)
 Atë Ferdinand Pali OFM (1907 - 1986)
 Don Marian Arta (1905 - 1986)
 Atë Augustin Ashiku OFM (1906 - 1986)
 Atë Pjetër Mëshkalla SJ (1901 - 1988)
 Don Kolec Toni (1932 - 1992)
 Don Ndoc Sahatçija (1904 - 1993)
 Atë Petraq Isak (1914 - 1997)
 Gaspér Jubani (1920 - 1992)

Vuajtjen dënimin dhe ishin në shërbim të fesë mbas regjimit komunist

Imzot Frano Illja (1918 - 1997)
 Imzot Nikollë Troshani (1915 - 1996)
 Imzot Zef Simoni (1928 - 2009)
 Imzot Mikel Koliqi (1902 - 1997)
 Atë Zef Plumbi OFM (1924 - 2008)
 Atë Aleks Bagli OFM (1918 - 1993)
 Atë Jak Gardin SJ (1905 - 1996)
 Don Zef Gila (1916 - 2000)
 Atë Konrad Gjolaj OFM (1918 - 2000)
 Don Simon Jubani (1928 - 2011)
 Atë Leon Kabashi OFM (1906 - 1998)
 Don Luigj Kçira (1923 - 2008)
 Don Ndre Krroqi (1922 - 1996)

Atë Anton Luli SJ (1910 - 1999)
 Atë Dioniz Maka OFM (1910 - 2004)
 Don Nikollë Mazrekullu (1912 - 1996)
 Don Pashko Muzhani (1915 - 1993)
 Don Ndoc Ndoja (1914 - 1996)
 Don Loro Nodaj (1918 - 1996)
 Don Ndoc Nogaj (1926 - 2011)
 Don Gjergj Simoni (1935 -)
 Don Ernest Troshani (1928 -)
 Don Martin Trushi (1933 - 1998)
 Atë Gjergj Vata SJ (1915 - 2000)
 Atë Viktor Volaj OFM (1910 - 1995)
 Don Jak Zekaj (1906 - 1995)

NË VEND TË EPILOGUT

Kleri Mysliman

Pushkatuar

Hoxhë Selim Braha
(1883-1943) Imam Seit Idriz
Shehu (1944) Myfti Shyqyri
Hoxha (1890-1946) Myezin
Qazim Roji (1915-1946) Imam
Halil Hoxha (1881-1946)

Vdekur në burg

Imam Liman Shabani (1945)
Imam Ahmet Troci (1945)
Imam Ahmet Hysejni (1945)
Hafiz Mustafa Varoshi (1948)
Hafiz Hamid Dalliu (1948)
Hafiz Xhafer Ali Bualli (1950)
Hoxhë Jakup Dusha (1953)
Hafiz Khemal Naiipi (1955)

Burgosur

Hafiz Ali Korça (1945)
Hafiz Sherif Langu (1945)
Hafiz Esat Myftia (1945)
Hafiz Ibrahim Dalliu (1946)
Hafiz Ismet Dibra (1946)
Hafiz Musa Dërguti (1946)
Hafiz Muhamet Kallçaku (1946)
Haxhi Elez Hoxha (1946)
Imam Adem Dervishi (1947)
Hafiz Ali Kraja (1947)
Hafiz Musa Staf-Hasani (1947)
Imam Hamza Kekeri (1948)
Hafiz Mehmet Mustafa Gjeta (1950)
Imam Shefqet Miraku (1958)
Imam Adem Mehmet Hoxha (1964)
Hafiz Sabri Koçi (1966)
Haxhi Faik Hoxha (1966)
Imam Sait Hoxha (1966)
Haxhi Faik Sheh Qazim Hoxha (1966)
Hafiz Ahmet Kurushi (1979)

Kleri Orthodhoks

Pushkatuar

At Gjergj Leka (1944) At
Gjergj Sulë (1948)

Vdekur në burg

At Lazar Api (1972)

Burgosur

Kryepeshkop Visarion Xhuvani (1946)
Peshkop Irine Banushi (1946)
Kristofor Kisi (1948, vdekur i
helmatisur) Damian Kokoneshi (1967)

Kleri Halvetian

Pushkatuar

Sheh Ibrahim Karabunara (1947 bashkë me të birin)
Sheh Qerimi i Delvinës (1947)
Shehu i Devollit (1947)

Vdekur në burg

Sheh Myslim Luma (1958)

Kleri Bektashian

Pushkatuar

Baba Qamil Gllava (1945)
Baba Xhelo Gllava (1946)
Hajro Progonati (1947) Baba
Ali Tomori (1948) Baba
Shefqet Koshtani (1948)
Baba Bedri Carkanji (1948)
Baba Habibi (1948)

Vdekur në burg

Dervish Mehmet Verleni (1947)
Dede Kamber Prishta (1950)
Baba Muçua i Prishtes (1950)
Baba Mustafa Canaj (1952)

Të vetëvratë

Dede Hilmi Abazi (Elezi)
Baba Hajro Progonati
Baba Mehmet Kreshova
Baba Bektash Sevesteri
Baba Myrteza Kruja Baba
Samiu i Kulmukut

Burgosur

Baba Bajram Mahmutaj
Baba Paja
Baba Ilmu
Baba Halim Therepeli
Baba Mehmet Frashëri
Baba Sulua
Baba Islam Leskoviku
Baba Abdulla Kruja Baba
Hilmi Shëmbërdhenji
Baba Sami Kamthi
Baba Dule Manaj
Baba Tahir Kuçi
Baba Jonus Greshica
Baba Qazim Devollli Baba
Muhamrem Agushi Baba
Ismail Jangulli Dervish
Hysni Rehova Dervish
Nebi Cenollari Dervish
Tashja
Dervish Bajram Çerçizi
Dervish Hysniu
Dervish Meta Vëreni
Dervish Teki Plashniku
Dervish Rustem Velçani
Dervish Ali Korça

Internuar

Dede Ahmet Myftari
Dede Reshat Bardhi
Baba Selim Kalicanı
Baba Shaban Dervishi

IMPRESSUM

BOTUES

KAS - Fondacioni Konrad Adenauer është një fondacion politik i Bashkimit Demokristian të Gjermanisë. Konrad Adenauer (1876 - 1967), bashkëthemeluesi i Bashkimit Demokristian dhe Kancelari i parë i Republikës Federale të Gjermanisë, bashkoi traditat e krishtera, sociale dhe konservatore me tradita liberale. Emri i tij është një simbol i rindërtimit demokratik të Gjermanisë, zhvillimit të politikës së saj të Jashtme në një bashkësi vlerash transatlantike, vizionit për një Evropë të bashkuar dhe një orientimi drejt ekonomisë së tregut social. Trashëgimia e tij shpirtërore është, në të njëjtën kohë, detyra dhe angazhimi ynë.

<http://www.kas.de/albanien/sq/>

Vendi i Dëshmisë dhe Kujtesës është vendi i parë përkujtimor i ngritur në Shqipëri për të përkujtuar viktimat e regjimit komunist. Muzeu ndodhet në zonën ku dikur ishte Departamenti i Punëve të Brendshme në Shkodër. Ky vend simbolizonte për qytetarët një vend terrori dhe vuajtjeje, pasi ishte edhe burgu kryesor i qytetit. Misioni ynë është të kujtojmë të kaluarën, por jo vetëm, të kërkojmë të trajtojmë aspekte të burgosjes për arsyen politike dhe mekanizma të kohës, për të krijuar një kulturë të kujtesës historike shqëruar me fakte dhe prova, duke iu drejtuar kryesisht brezit të ri, për të rritur ndërgjegjësimin ndaj gabimeve të së kaluarës dhe të jetë pararendës i ndërtimit të një shoqërie demokratike të lirë dhe të sigurt.

<https://www.facebook.com/siteofwitnessandmemory1/>

AUTORËT

Pjerin Mirdita, ekspert i çështjeve historike të periudhës komuniste. Prej 5 vitesh përgjegjës i Memorialit Vendit i Dëshmisë dhe Kujtesës. Ka konceptuar, grumbulluar dhe përpunuar të gjitha materialet e kësaj ekspozite. Në vite ka punuar artikuj, ekspozita dhe materiale të ndryshme didaktike. Gjithashtu është profesor i historisë pranë Gjimnazit Jopublik "Atë Pjetër Meshkalla" të drejtuar nga etërit Jezuitë.

Antonela Gazulli, profesioniste në fushën e informatikës. Njohëse e mirë e Adobe CC, veçanërisht ilustrator dhe Photoshop. Punon si zhvilluese dhe programuese e software, faqe interneti dhe web-aplikacione. Gjithashtu, ajo ka krijuar logon e Vendit të Dëshmisë dhe Kujtesës.

FALENDERIME

Falenderimet e autorëve shkojnë për arkivat, muzetë dhe mediat, stafi i të cilave ka vënë në dispozicion fotografji, dokumente dhe materiale të ndryshme. Fotografitë janë të gjitha të mbrojtura nga e drejta e autorit dhe përdorimi i tyre duhet të jetë në përputhje me ligjet në fuqi. Gjithashtu, eksposita nuk mund të riprodhohet ose ndryshohet pa lejen e botuesve. Dokumente historike, monografi, studime, dëshmi, intervista, gazeta, revista, etj. janë përdorur për ekspositën dhe hartimin e teksteve. Nëse dëshironi të ekspononi këtë ekspositë kontaktoni përmes email në info.tirana@kas.de

Printimi i këtij material u mundësua nga IDMC - Institute for Democracy, Media & Culture.

AUTORËSIA E FOTOGRAFIVE

Muzeu Kombëtar i Fotografisë Marubi, Angjelin Nenshati, Arkivi i Muzeut Historik Shkodër, Arkivi Vendit Dëshmisë dhe Kujtesës, Arkivi i Arqipeleshkvisë Shkodër, Biblioteka Jezuitëve, Biblioteka Françeskane, Arkivi Digjital. Komuniteti Mysliman Shqiptar, Arkivi i Komunitetit Orthodoks, Michael Setboun, Carmine di Medo, Arkiva Familjare dhe Personale, RQSHF.